

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Michał Dąbrowski

***Dostęp do apelacji i zakres kognicji sądu odwoławczego
w postępowaniu cywilnym w Polsce na tle rozwiązań
w innych państwach Unii Europejskiej – Austria, Niemcy
i Szwajcaria***

Warszawa 2017

Spis treści

I.	Wstęp	1
II.	Dostęp do środków odwoławczych w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka	4
III.	Analiza porządków prawnych Austrii, Niemiec i Szwajcarii w aspekcie dostępu do apelacji	6
III.1.	Zasada dwuinstancyjności w świetle uregulowań konstytucyjnych.....	6
III.1.1.	Austria	6
III.1.2.	Niemcy	8
III.1.3.	Szwajcaria	12
III.2.	Zarys struktury sądów powszechnych i charakterystyka sądów oraz środków odwoławczych w sprawach cywilnych	15
III.2.1.	Austria	15
III.2.2.	Niemcy	16
III.2.3.	Szwajcaria	18
III.3.	Ograniczenia w dostępie do apelacji	20
III.3.1.	Przesłanki dopuszczalności apelacji.....	20
III.3.1.1.	Austria.....	20
III.3.1.2.	Niemcy	20
III.3.1.3.	Szwajcaria.....	20
III.3.2.	Dopuszczalność wniesienia apelacji. Kategorie spraw rozpoznawanych wyłącznie w jednej instancji.....	21
III.3.2.1.	Austria.....	21
III.3.2.2.	Niemcy	22
III.3.2.3.	Szwajcaria.....	24
III.3.3.	Termin do wniesienia apelacji.....	28
III.3.3.1	Austria.....	28
III.3.3.2.	Niemcy	29
III.3.3.3.	Szwajcaria.....	30
III.4.	Zakres kognicji sądu odwoławczego.....	31
III.4.1.	Zarzuty i wnioski apelacji.....	31
III.4.1.1.	Austria.....	31
III.4.1.2.	Niemcy	33

III.4.1.3.	Szwajcaria.....	36
III.4.2.	Powołanie nowych faktów i dowodów.....	39
III.4.2.1.	Austria.....	39
III.4.2.2.	Niemcy	40
III.4.2.3.	Szwajcaria.....	42
IV.	Analiza kolizji występujących między zasadą dwuinstancyjności a oczekiwaniem od stron postępowania należytej staranności przy prowadzeniu swoich spraw sądowych.....	45
V.	Omówienie uregulowań dostępu do apelacji w Austrii, Niemczech i Szwajcarii na tle regulacji polskich	47
VI.	Podsumowanie	51

I. Wstęp

Kształt środków zaskarżenia stanowi w przepisach procedur sądowych jedną z najistotniejszych kwestii natury politycznoprawnej. Wiąże się bowiem z dwoma pozostającymi w pewnej opozycji do siebie zasadami państwa prawnego. Z jednej strony problematyka dostępu do apelacji i zakresu kognicji sądu odwoławczego ma znaczenie z punktu widzenia zapewnienia prawa do sądu i umożliwienia wydania prawidłowego i słusznego orzeczenia, a z drugiej strony jest ważna dla realizacji prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

W Polsce zasady zaskarżalności orzeczeń oraz instancyjności zostały uregulowane w odniesieniu do każdego postępowania sądowego w akcie prawnym rangi konstytucyjnej, mimo że akty prawa międzynarodowego regulujące podstawowe gwarancje procesowe takie, jak Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r.¹, Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 19 grudnia 1966 r.² oraz Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 30 marca 2010 r.³ tak wysokiego standardu proceduralnego w zakresie postępowania cywilnego nie tworzą.

Przewidziana w przepisie art. 176 ust. 1 Konstytucji RP⁴ zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego wraz z zasadą wyrażoną w art. 78 Konstytucji RP, zgodnie z którą każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji, wzmacniają zasadę prawa do sądu, umożliwiając usuwanie błędów, omyłek i innych uchybień popełnionych w sądach pierwszej instancji. Jednocześnie takie uregulowania ograniczają znacząco możliwości kształtowania procedur sądowych tak, aby nawet w drobnych sprawach nie było konieczne rozpoznanie sprawy w drugiej instancji lub rozpoznanie odwołania miało uproszczony charakter.

---

¹ Por. art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.), dalej: „EKPCz” lub „Konwencja”.

² Por. art. 14 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

³ Por. art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389).

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wydaje się przy tym prowadzić do wniosku, że ewentualne próby wyłączenia, czy też nawet ograniczenia możliwości podważenia orzeczeń sądów zapadających w pierwszej instancji mogą zostać ocenione jako niekonstytucyjne⁵. Warto tu zwłaszcza wspomnieć krytyczne stanowisko Trybunału Konstytucyjnego w wyroku z 13 stycznia 2004 r. wobec przyjętych w Kodeksie postępowania cywilnego⁶ ograniczeń w dostępie do apelacji we wprowadzonym w 2000 r. do Kodeksu postępowania cywilnego postępowaniu uproszczonym⁷. W motywach tego orzeczenia Trybunał wskazał, że wyrażał już w swym orzecznictwie stanowisko, iż szybkość rozpoznania sprawy nie jest wartością, na rzecz której można poświęcić ochronę praw podmiotowych. Zdaniem Trybunału uproszczenie i przyspieszenie może niewątpliwie dotyczyć kwestii formalnych, takich jak wprowadzenie formularzy czy skrócenie terminów składania odwołań, nie może jednak odnosić się do uprawnień stron wiążących się z obroną ich praw i interesów. Trybunał wyjaśniał też w swych orzeczeniach, że sprawność rozpoznania przez sąd można osiągnąć za pomocą innych mechanizmów bez wyłączenia stronom drogi odwoławczej w postępowaniu sądowym.

W piśmiennictwie wskazuje się, że taka teza nie jest wsparta propozycją konkretnych mechanizmów procesowych, które mogłyby stanowić realną alternatywę wobec wyłączenia zaskarżalności. Ponadto dzieje się to wbrew zauważalnym tendencjom legislacyjnym w państwach europejskich, w których środka na sprawniejszy tok postępowania upatruje się właśnie w ograniczeniu zaskarżania orzeczeń⁸.

Dlatego ważne jest w ramach obowiązującego porządku prawnego poszukiwanie optymalnego modelu środków zaskarżenia, które nie naruszając gwarancji prawa do sądu, zasady zaskarżalności orzeczeń i zasady dwuinstancyjności, pozwolą na

---

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej: „Konstytucja RP”.

⁵ P. Grzegorzczak, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, *Środki zaskarżenia*, J. Gudowski (red.), Warszawa 2013, s. 47.

⁶ Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (obecnie tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 155 ze zm.), dalej: „k.p.c.”.

⁷ Por. wyrok TK z 13 stycznia 2004 r., SK 10/03, OTK-A 2004, nr 1, poz. 2.

⁸ P. Grzegorzczak, K. Weitz [w:] *Konstytucja RP*, t. 1., *Komentarz. Art. 1–86*, M. Safjan, L. Bosek (red.), Warszawa 2016, komentarz do art. 78 Konstytucji RP, nb. 84.

możliwie szybkie rozstrzygnięcie sporu, czy też raczej – jak określa się to w austriackiej, niemieckiej oraz szwajcarskiej nauce prawa – przywrócenie pokoju prawnego (Rechtsfrieden) między stronami sporu, co powinno być – jak się wydaje – podstawowym celem postępowania cywilnego.

Z tych powodów warto porównać istniejące w zakresie dostępu do apelacji rozwiązania prawne Austrii i Niemiec – krajów, których uregulowania postępowania cywilnego wywierały wpływ na rozwiązania przyjmowane w polskim Kodeksie postępowania cywilnego, ale także i Szwajcarii, która w 2007 r. przyjęła całkowicie nową, jednolitą dla całego państwa związkowego regulację postępowania cywilnego, zastępując rozproszone uregulowania w poszczególnych kantonach.

II. Dostęp do środków odwoławczych w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

Jak zaznaczono we wstępie, kwestia dostępu do apelacji w postępowaniu cywilnym, zarówno w Polsce, jak i w systemach prawnych badanych krajów, powinna być w ogólniejszym ujęciu rozpatrywana również na płaszczyźnie uregulowań ratyfikowanej przez te państwa Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Z brzmienia przepisu art. 6 tej Konwencji, regulującego szeroko prawo do rzetelnego, publicznego procesu sądowego nie wynika gwarancja dostępu do apelacji. Potwierdza to orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który w wyroku z 17 stycznia 1970 r. w sprawie Delcourt przeciwko Belgii⁹ wskazał, że Konwencja nie stanowi obowiązku utworzenia sądów odwoławczych lub kasacyjnych. Aczkolwiek Trybunał zaznaczył, że w państwach, w których takie sądy istnieją, należy zapewnić w postępowaniu przed nimi podstawowe gwarancje zawarte w art. 6 EKPCz. Sposób, w jaki te gwarancje będą realizowane, zależy jednak od uwarunkowań danego postępowania. Należy uwzględnić całość postępowania prowadzonego w ramach danego systemu prawnego, funkcje, jakie pod względem prawnym i faktycznym pełni dany sąd odwoławczy¹⁰. Z tych powodów art. 6 EKPCz nie jest też podstawą do żądania istnienia określonego rodzaju apelacji, czy przyjęcia określonego sposobu jej rozpoznania¹¹.

Jedynie na podstawie Protokołu nr 7 do Konwencji zostało w art. 2 ujęte prawo do odwołania w sprawach karnych, które obowiązuje w państwach będących stroną protokołu. Stosownie do treści ust. 1 tego artykułu każdy, kto został uznany przez sąd za winnego popełnienia przestępstwa, ma prawo do rozpatrzenia przez sąd wyższej instancji jego sprawy, zarówno w przedmiocie orzeczenia o winie, jak i co do kary. Korzystanie z tego prawa, a także jego podstawy, reguluje ustawa. Przepis

---

⁹ Por. wyrok ETPCz z 17 stycznia 1970 r., Delcourt przeciwko Belgii, nr 2689/65; wszystkie przywołane wyroki ETPCz dostępne są w bazie wyroków HUDOC.

¹⁰ Por. wyrok ETPCz z 22 lutego 1984 r., Sutter przeciwko Szwajcarii, nr 8209/78.

¹¹ Por. wyrok ETPCz z 2 marca 1987 r., Monnell i Morris przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, nr 9562/81 i 9818/82.

ust. 2 stanowi zaś, że wyjątki od tego prawa mogą być stosowane w przypadku drobnych przestępstw, określonych w ustawie, lub w przypadkach, gdy dana osoba była sądzona w pierwszej instancji przez Sąd Najwyższy lub została uznana za winną i skazana w wyniku zaskarżenia wyroku uniewinniającego sądu pierwszej instancji.

W badanych systemach prawnych postanowienia Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności wpływają na kształt uregulowań konstytucyjnych i ustawowych w zakresie gwarancji prawa do sądu i uczciwego procesu. W Austrii Konwencja ma rangę ustawy konstytucyjnej. W Szwajcarii postanowienia Konwencji są równoległą regulacją do unormowań nowej konstytucji we wskazanym zakresie i wywierały wpływ na ich ukształtowanie¹². Natomiast w Niemczech gwarancje wynikające z Konwencji nie wpływają wprost na kształt norm konstytucyjnych, ale wpływają na wykładnię praw podstawowych¹³.

---

¹² G. Steinmann, A. Kley, *Die schweizerische Bundesverfassung, St. Galler Kommentar*, Dike Schulthess 2014, s. 642, 678, 695.

¹³ A. Hopfauf, [w:] *GG Kommentar zum Grundgesetz*, B. Schmidt-Bleibtreu, F. Klein (red.), Carl Heymanns Verlag 2008, s. 1869.

III. Analiza porządków prawnych Austrii, Niemiec i Szwajcarii w aspekcie dostępu do apelacji

III.1. Zasada dwuinstancyjności w świetle uregulowań konstytucyjnych

III.1.1. Austria

W obowiązującej w Austrii Federalnej Ustawie Konstytucyjnej z 1920 r. w ujęciu z 1929 r. z dalszymi zmianami (B-VG)¹⁴ kwestie dotyczące sądownictwa powszechnego (Ordentliche Gerichtsbarkeit) zostały uregulowane co do zasady w przepisach art. 82–94. Przepisy austriackiej konstytucji nie zawierają jednak wprost unormowanego prawa do sądu ani nie formułują zasady dwuinstancyjności, tudzież zasady zaskarżalności orzeczeń.

Prawa do sądu dotyczy w pewnym zakresie przepis art. 83 ust. 2 B-VG stanowiący, że nikt nie może być pozbawiony prawa do wyznaczonego na podstawie ustawy sędziego (Recht auf den gesetzlichen Richter)¹⁵. Wskazuje się w piśmiennictwie, że wynika z niego konstytucyjne prawo do ochrony przez ustawowy, właściwy organ władzy¹⁶.

Na tle tego przepisu, w orzeczeniu z 20 czerwca 1953 r. Trybunał Konstytucyjny (Verfassungsgerichtshof – VfGH) wskazał, że prawo do postępowania przed wyznaczonym na podstawie ustawy sędzią w szczególności będzie naruszone wówczas, kiedy w miejsce powołanego ustawą sędziego inny organ będzie

---

¹⁴ Federalna Ustawa Konstytucyjna (Bundes-Verfassungsgesetz – B-VG), BGBl 1/1930 ze zm.

¹⁵ A. Reinisch, *Das Recht auf Zugang zu Gericht und völkerrechtliche Immunitäten in Österreich*, [w:] *Vom praktischen Wert der Methode – Festschrift Heinz Mayer zum 65. Geburtstag*, Wiedeń 2011, s. 635.

¹⁶ H. Mayer, *Das österreichische Bundes-Verfassungsrecht Kurzkommentar*, Wiedeń 2007, s. 307.

wykonywał nieprzysługujący mu urząd sędziego¹⁷. Przepis ten nie jest jednak podstawą gwarancji ochrony praw na drodze sądowej.

Prawo do sądu w austriackim systemie prawnym wynika przede wszystkim z przepisów Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, która w Austrii została ratyfikowana w 1958 r. i uzyskała w 1964 r. rangę konstytucyjną¹⁸ i która kreuje zobowiązanie do utworzenia niezawisłego i bezstronnego, opierającego się na prawie sądu dla orzekania między innymi o roszczeniach i zobowiązaniach cywilnoprawnych¹⁹.

Mimo że na poziomie konstytucyjnym sama zasada dwuinstancyjności w postępowaniu cywilnym w Austrii nie została uregulowana, to przepis art. 92 B-VG gwarantuje w sprawach cywilnych i karnych istnienie Trybunału Najwyższego (Oberster Gerichtshof – OGH) jako najwyższej instancji. Przepis ten w ust. 1 stanowi, że najwyższą instancją w sprawach cywilnych i karnych jest Trybunał Najwyższy. W piśmiennictwie zauważa się, że chodzi tu właśnie o istnienie jednej najwyższej instancji w tych sprawach, od której orzeczeń nie może być już odwołania do innych organów²⁰.

W wyroku z 27 września 1989 r. Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę, że związek przepisów art. 92 ust. 1 B-VG, dotyczącego Trybunału Najwyższego i art. 140 ust. 1 B-VG, który mówi o sądzie powołanym do orzekania w drugiej instancji prowadzi wyraźnie do wniosku, że ustawodawca konstytucyjny wychodzi z trójstopniowej struktury organizacyjnej sądownictwa w sprawach cywilnych i karnych²¹.

---

¹⁷ Por. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 20 czerwca 1953 r., B 242/52, VfSlg 2536/1953, s. 256.

¹⁸ Por. art. II pkt 7 Federalnej Ustawy Konstytucyjnej z 4 marca 1964 r. zmieniającej i uzupełniającej postanowienia Federalnej Ustawy Konstytucyjnej w brzmieniu z 1929 r. o umowach międzynarodowych (Bundesverfassungsgesetz vom 4. März 1964, mit dem Bestimmungen des Bundes-Verfassungsgesetzes in der Fassung von 1929 über Staatsverträge abgeändert und ergänzt werden), BGBl 59/1964.

¹⁹ P. Mayr, [w:] *Zivilrecht: Grundriss und Einführung in das Rechtsdenken*,. H. Barta (red.), Wiedeń 2004, s. 1076.

²⁰ R. Walter, *Verfassung und Gerichtsbarkeit*, Wiedeń 1960, s. 172.

²¹ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 września 1989 r., G 6/89, G 21/89, G 22/89, G 23/89, G 30/89, G 67/89, VfSlg 12.151 (89).

Nie wynika z tego jednak, że w każdej sprawie powinien być zapewniony dostęp ani tok instancji do Trybunału Najwyższego²². Jednocześnie podkreśla się, że ograniczenia te nie mogą być takiego stopnia, że najwyższa instancja zostanie pozbawiona znaczenia²³. Należy tu również zaznaczyć, że Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 11 grudnia 1996 r. orzekł w związku z pytaniem Trybunału Najwyższego, dotyczącym konstytucyjności powierzenia wyłącznie Trybunałowi Najwyższemu rozpoznawania pewnego rodzaju spraw o ustalenie inicjowanych przez organizacje pracodawców i pracowników, że w wyjątkowych wypadkach Trybunał Najwyższy może być jedyną instancją²⁴.

W zakresie zwykłych środków odwoławczych w orzeczeniu z 15 marca 2017 r. Trybunał Konstytucyjny badając kwestię niezaskarżalności decyzji sądu o ustaleniu w sprawie wartości przedmiotu zaskarżenia, wyraźnie stwierdził, że dopuszczalne jest ograniczenie toku instancji w drodze zwykłych ustaw²⁵.

W innym orzeczeniu z 22 września 2015 r. Trybunał odnosząc się do kwestii niezaskarżalności postanowienia o odrzuceniu wniosku o wyłączenie biegłego, wskazał, że to w sferze ustawodawcy, tworzącego przepisy postępowania, pozostaje, czy z przyczyn ekonomii postępowania będzie przewidywał lub nie odrębną zaskarżalność takiego orzeczenia. Trybunał wskazał, że nie można dopatrywać się naruszenia art. 6 EKPCz lub zasady państwa prawnego w tym, że ustawodawca zdecydował się nie wprowadzić w tym wypadku odrębnego środka zaskarżenia²⁶.

III.1.2. Niemcy

W systemie niemieckim gwarancja prawa do sądu (Rechtsschutzgarantie lub Rechtsweggarantie lub Justizgewährleistungsanspruch) w zakresie, w jakim ochrona

---

²² R. Walter, *Verfassung...*, s. 172.

²³ H. Mayer, *Das österreichische Bundes-Verfassungsrecht Kurzkommentar*, Wiedeń 2002, s. 296.

²⁴ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 grudnia 1996 r., G 52/95, G 53/95, G 54/95, G 55/95, G 56/95, G 1318/95, G 146/96, VfSlg 14.709.

²⁵ Por. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 15 marca 2017 r., G 219/2016, „Österreichische Juristen-Zeitung” 2017, nr 20, s. 933.

²⁶ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 września 2015 r., G 422/2015, JFT_20150922_15G00422_00.

sądowa ma dotyczyć działań władzy publicznej, wynika z treści przepisu art. 19 ust. 4 Ustawy Zasadniczej (GG)²⁷, który stanowi, że kogo prawa zostaną naruszone przez władzę publiczną, temu przysługuje droga sądowa. Jeżeli nie jest uzasadniona inna właściwość, to właściwa jest droga przed sądem powszechnym. W piśmiennictwie wskazuje się, że art. 19 ust. 4 GG dotyczy wprawdzie naruszeń prawa działaniem władzy publicznej, ale pośrednio wyraża ogólne prawo do sądu²⁸. Bezpośrednio w odniesieniu do sporów cywilnych Federalny Sąd Konstytucyjny (Bundesverfassungsgericht – BVerfG) wywodzi prawo do sądu z zasady państwa prawnego – wynikającej z przepisu art. 20 ust. 3 GG, stanowiącego, że władza ustawodawcza jest związana porządkiem konstytucyjnym, władza wykonawcza i władza sądownicza związane są ustawą i prawem – w związku z innymi prawami podstawowymi²⁹ (por. art. 2 ust. 1 GG, który stanowi, że każdy ma prawo do wolnego rozwoju własnej osobowości, o ile nie narusza to praw innych osób i o ile nie narusza to porządku konstytucyjnego lub zasad moralności). Gwarancja prawa do sądu wiąże się też funkcjonalnie z prawem do wysłuchania przed sądem (Anspruch auf das rechtliche Gehör) uregulowanym w art. 103 ust. 1 GG, stanowiącym, że każdy ma przed sądem prawo do wysłuchania oraz z prawem do sędziego wyznaczonego na podstawie ustawy (Recht auf den gesetzlichen Richter), ujętym w art. 101 ust. 1 zd. 2 GG, zgodnie z którym nikt nie może być pozbawiony swojego ustawowego sędziego.

Federalny Sąd Konstytucyjny w uzasadnieniu orzeczenia z 25 marca 2015 r.³⁰ wskazał, że z zasady państwa prawnego w związku z innymi prawami podstawowymi – w szczególności w związku z wyrażonym w wyżej przytoczonym art. 2 ust. 1 GG prawem wolności osobistej, wynika prawo do sądu, które gwarantuje nie tylko dostęp do sądu, ale i zapewnia wiążące rozstrzygnięcie sprawy przez sędziego w oparciu

---

²⁷ Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 r. (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland), BGBl. Nr 1, s. 1.

²⁸ B. Remmert, *Die Rechtsschutzgarantie des Art. 19 IV 1 GG*, „Juristische Ausbildung” 2014, nr 9, s. 906.

²⁹ Por. uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 20 czerwca 1995 r., 1 BvR 166/93, BVerfGE t. 93, s. 99 i n.

³⁰ Por. uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 15 marca 2015 r., 1 BvR 2811/14, http://www.bverfg.de/erkr20150325_1bvr281114.html (dostęp: 28 kwietnia 2018 r.).

o co do zasady szerokie zbadanie przedmiotu sporu pod względem faktycznym i prawnym³¹.

Zasada efektywnej ochrony prawnej wpływa też na wykładnię i stosowanie przepisów, które mają znaczenie dla zainicjowania postępowania sądowego oraz wykorzystania drogi instancyjnej. Zgodnie jednak z ugruntowanym orzecznictwem nie uzasadnia to roszczenia o dostęp do wyższej instancji i decyzja o zakresie środków zaskarżenia pozostawiona jest ustawodawcy³².

Jeżeli jednak ustawodawca zdecydował się na stworzenie kolejnej instancji, a właściwe przepisy postępowania przewidują środek odwoławczy, to dostęp do niego nie może być utrudniony w nieuzasadniony i nierzeczowy sposób³³.

W uchwale z 20 czerwca 1995 r. Federalny Sąd Konstytucyjny wskazał, że gwarancja prawa do sądu wymaga w razie takiej potrzeby odpowiedniego ukształtowania normatywnego w ustawie procesowej. W takiej ustawie prawodawca może zawrzeć też uregulowania, które będą dla żądania ochrony prawnej, w tym również dla środków odwoławczych, przewidywały szczególne wymagania formalne i w ten sposób będą jednocześnie stanowić ograniczenie dla poszukujących ochrony prawnej. Trybunał podkreślił, że zasada państwa prawa wymaga wprawdzie z jednej strony możliwie najskuteczniejszej ochrony prawnej jednostki, z drugiej jednak nakazuje też zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego, które z kolei powinno między innymi polegać na tym, aby sporne stosunki prawne były wyjaśnione w odpowiednim czasie. Zarówno w interesie publicznym, jak również w interesie samej osoby szukającej ochrony prawnej ustawodawca może poprzez przepisy przyspieszające postępowanie, np. przez wymagania co do formy i terminów środków zaskarżenia, podejmować działania przeciwdziałające nadmiernie długiemu czasowi trwania postępowań³⁴.

---

³¹ Por. też uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 27 stycznia 1998 r., 1 BvL 15/87, BVerfGE t. 97, s. 169 i n.

³² Por. uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 11 czerwca 1980 r., 1 PBvU 1/79, BVerfGE t. 54, s. 277 i n.

³³ Por. uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 2 grudnia 1987 r., 1 BvR 1291/85, BVerfGE t. 77, s. 275 i n.

³⁴ Por. uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 20 czerwca 1995 r., 1 BvR 166/93, BVerfGE t. 93, s. 99 i n.

W uchwale z 30 kwietnia 2003 r. Federalny Sąd Konstytucyjny orzekł, że zasada państwa prawnego w związku z ujętym w art. 103 ust. 1 GG prawem do wysłuchania zostaje naruszona, jeśli ustawa procesowa nie przewiduje żadnej możliwości ochrony sądowej w wypadku, w którym zostało naruszone prawo do wysłuchania w sposób mający znaczenie dla wydanego orzeczenia³⁵.

W utrwalonym orzecznictwie Federalnego Sądu Konstytucyjnego przyjmuje się, że przepis art. 19 ust. 4 GG gwarantuje efektywną i możliwie pełną sądową ochronę w stosunku do działań władzy publicznej. Nie wymaga się przy tym gwarancji instancyjności. Jednakże w sytuacji, w której przepisy proceduralne tworzą kolejną instancję, to przepis tego artykułu nakazuje zapewnienie obywatelowi skutecznej sądowej kontroli w tym zakresie³⁶. Na tle postępowania karnego Federalny Sąd Konstytucyjny wskazał, że sąd odwoławczy nie może dostępnego w określonych przepisach środka odwoławczego czynić nieefektywnym i pozostawić z niczym wnoszącego zażalenie³⁷.

W związku z kwestią ograniczenia dopuszczalności skargi kasacyjnej (Revision) w postępowaniu cywilnym w sprawach niemających zasadniczego znaczenia Federalny Sąd Konstytucyjny podkreślił, że głównym celem tworzenia sądowych systemów środków odwoławczych jest z jednej strony lepsza gwarancja sprawiedliwego rozstrzygnięcia danego przypadku, tzn. mierzonej według stosownych przepisów prawidłowości orzeczenia, a z drugiej strony jednolitość orzecznictwa i w tym także sądowego rozwoju prawa. Jednolitość porządku prawnego jest bowiem zagrożona w swojej istocie, jeżeli to samo prawo jest inaczej stosowane. Każdy system środków zaskarżenia osadza się na dążeniu do wiążącego, zgodnego z procedurą stwierdzenia tego, co w odniesieniu do przedmiotu postępowania jest zgodne z prawem. Przy tym, jak podkreślono, nie ma żadnego zdefiniowanego modelu środków zaskarżenia, który narzucałby rozwiązania normatywne. Jeżeli ustawodawca zdecyduje się na stworzenie trybu odwoławczego, to ma daleko idącą swobodę w ukształtowaniu zgodnie ze swoimi

---

³⁵ Por. uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 30 kwietnia 2003 r., 1 PbvU 1/02, BVerfGE t. 107, s. 395 i nast.

³⁶ S. Barton, *Beschlussverwerfung durch den Bundesgerichtshof – effektiver Rechtsschutz?*, [w:] *Festschrift für Hans-Heiner Kühne zum 70. Geburtstag*, C.F Müller 2013, s. 151.

³⁷ Por. uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 5 grudnia 2001 r., 2 BvR 527/99 2 BvR 1337, 1777/00, BVerfGE t. 104, s. 220 i n.

celami dostępu do sądu odwoławczego, jak też toku postępowania. Ustawodawca może umożliwić skierowanie sprawy do wyższej instancji w formie środków prawnych wnoszonych przez strony i wówczas przenosi realizację ogólnych celów środków odwoławczych bardziej na stronę prywatną aniżeli organów państwa. Może też z uwagi właśnie na zapewnienie jednolitości orzecznictwa umożliwić skierowanie sprawy do wyższej instancji poprzez wprowadzenie uprawnień dla sądów przedstawienia sprawy niezależnie od inicjatywy stron. Może ponadto moderować dostęp do sądu odwoławczego według ogólnych kryteriów takich jak minimalna wartość przedmiotu sporu lub pokrzywdzenia, czy według znaczenia danej sprawy dla interesu ogólnego. Może przewidzieć dostęp niekontrolowany lub kontrolowany w formie postępowania o dopuszczenie lub nieprzyjęcie środka zaskarżenia w sądzie wydającym zaskarżone orzeczenie lub w sądzie odwoławczym³⁸.

Przedstawione uregulowania niemieckiej Ustawy Zasadniczej nie przewidują w postępowaniu cywilnym gwarancji drugiej instancji ani zasady zaskarżalności orzeczeń. Znajduje to potwierdzenie w orzecznictwie Federalnego Sądu Konstytucyjnego, który wskazuje na szeroką swobodę ustawodawcy w kształtowaniu środków zaskarżenia, w tym dostępu do nich.

III.1.3. Szwajcaria

W Szwajcarii minimalne gwarancje demokratycznego państwa prawnego odnoszące się do sądownictwa zostały ujęte przede wszystkim w przepisach art. 29 i 30 Konstytucji Federalnej Konfederacji Szwajcarskiej (BV)³⁹.

Przepis art. 29 BV, dotyczący powszechnych gwarancji postępowania, stanowi, że każdy ma w postępowaniu przed sądami i organami administracyjnymi prawo do równego i sprawiedliwego traktowania, jak również do rozpoznania sprawy w odpowiednim terminie. Strony mają prawo do wysłuchania przed sądem (Anspruch auf rechtliches Gehör). Ponadto, każdy, kto nie dysponuje wymaganymi środkami,

---

³⁸ Por. uchwałę Federalnego Sądu Konstytucyjnego z 11 czerwca 1980 r., 1 PBvU 1/79, BVerfGE t. 54, s. 277 i n.

³⁹ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z 18 kwietnia 1999 r. (Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft), Systematische Sammlung des Bundesrechts SR 101.

ma prawo do nieodpłatnej ochrony prawnej, jeżeli jego roszczenie nie wydaje się bezzasadne. Poza tym ma prawo do nieodpłatnego zastępstwa prawnego, jeżeli jest to konieczne dla ochrony jego praw.

Z kolei art. 30 BV odnosi się ściśle do gwarancji w postępowaniu sądowym. Na jego podstawie każdy, którego sprawa musi być rozpatrzona w postępowaniu sądowym, ma prawo do ustanowionego w drodze ustawy, właściwego, niezawisłego i bezstronnego sądu. Sądy wyjątkowe są zabronione. Każdy, przeciwko komu zostanie wniesione powództwo cywilne, ma prawo do tego, aby sprawa została rozpatrzona przez sąd właściwy dla jego miejsca zamieszkania. Ustawa może przewidywać inną właściwość sądu. Rozprawa sądowa i ogłoszenie wyroku odbywają się publicznie. Ustawa może przewidywać wyjątki.

W 2007 r. weszła w życie zmiana szwajcarskiej konstytucji, która polegała na dodaniu przepisu art. 29a, stanowiącego wprost gwarancję prawa do sądu. W myśl tego artykułu w wypadku sporu prawnego każdy ma prawo do jego rozstrzygnięcia przez organy sądowe. Federacja oraz kantony mogą w wyjątkowych wypadkach wyłączyć w drodze ustawy możliwość rozstrzygnięcia sądowego.

Ponadto, należy wymienić uregulowania szwajcarskiej konstytucji w zakresie dostępu do Sądu Federalnego (Bundesgericht), który zgodnie z art. 188 BV jest najwyższym organem orzecznictwa federacji. Przepis art. 191 ust. 1 BV stanowi, że co do zasady ustawa gwarantuje dostęp do tego sądu. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu dla sporów, które nie dotyczą kwestii prawnych o zasadniczym znaczeniu, ustawa może przewidywać granicę wartości sporu. Na podstawie art. 191 ust. 3 BV ustawa może dla pewnych dziedzin wyłączać dostęp do Sądu Federalnego, a stosownie do ust. 4 w przypadku oczywiście nieuzasadnionych zażaleń ustawa może przewidywać postępowanie uproszczone.

W zakresie zaskarżalności orzeczeń w nowej konstytucji szwajcarskiej wyraźnie przewidziano tylko, dotychczas wynikające z Protokołu nr 7 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, prawo do zaskarżenia orzeczenia w postępowaniu karnym. Zgodnie z przepisem art. 32 ust. 3 BV każda osoba skazana ma prawo domagania się kontroli wyroku przez wyższą instancję (sąd). Wyjątkiem są przypadki, w których sąd federalny wyrokuje jako jedyna instancja.

Na tle przepisu art. 29a BV wskazuje się, że gwarancja prawa do sądu otwiera drogę do sądu, ale nie zapewnia instancyjności. Stąd należy odróżniać gwarancję dostępu do sądu od gwarancji środka odwoławczego w sprawach karnych wynikającej z art. 32 ust. 3 BV oraz z art. 2 Protokołu nr 7 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, albowiem to te gwarancje formułują, wynikające z praw człowieka i praw podstawowych, roszczenie o drugą instancję sądową w celu kontroli orzeczenia⁴⁰.

Co do zasady zaś w piśmiennictwie wskazuje się, że konieczność istnienia środków odwoławczych wiąże się z wynikającym z zasady państwa prawa prawem każdej strony do uzyskania prawidłowego wyroku. Zaznacza się jednocześnie, że można z tego wywodzić tylko potrzebę wprowadzenia wystarczającej regulacji środków odwoławczych, których ukształtowanie jest zadaniem ustawodawcy⁴¹.

Jak wynika z wyżej przytoczonych uregulowań, przepisy szwajcarskiej konstytucji nie formułują zasady zaskarżalności orzeczeń ani dwuinstancyjności w postępowaniu cywilnym. Ta druga zasada znajduje natomiast w pewnym zakresie wyraz w przepisach ustawowych, dotyczących struktury organizacyjnej sądownictwa szwajcarskiego. Mianowicie zgodnie z treścią art. 75 ust. 2 federalnej ustawy o Sądzie Federalnym (BGG)⁴² kantony ustanowią jako ostatnią instancję kantonalną wyższe sądy (obere Gerichte). Te orzekają jako instancje odwoławcze, a wyjątkami są przypadki, gdy ustawa federalna przewiduje jedną instancję kantonalną; gdy sąd dla sporów handlowych orzeka jako jedna instancja kantonalna oraz pozwy w sprawach o wartości przedmiotu sporu co najmniej 100 000 franków za zgodą wszystkich stron zostały wniesione bezpośrednio do sądu wyższego. Przytoczony przepis formułuje tzw. zasadę podwójnej instancji (Grundsatz der „double instance”). Wynika ona też ogólnie z uregulowań środków odwoławczych w przepisach szwajcarskiego postępowania cywilnego. Nie oznacza to jednak konstytucyjnego, systemowego wymogu tworzenia wyższej instancji w sprawach cywilnych w przeciwieństwie – jak wyżej zaznaczono – do spraw karnych.

---

⁴⁰ A. Kley, *Die schweizerische Bundesverfassung, St. Galler Kommentar*, Dike Schulthess 2014, s. 679.

⁴¹ K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger, *Basler Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung*, Bazylea 2013, s. 1771.

III.2. Zarys struktury sądów powszechnych i charakterystyka sądów oraz środków odwoławczych w sprawach cywilnych

III.2.1. Austria

W Austrii struktura sądownictwa jest czterostopniowa. Najniżej w hierarchii umiejscowione są sądy rejonowe (Bezirksgerichte), powyżej usytuowane są sądy krajowe (Landesgerichte), trzeci poziom zajmują cztery wyższe sądy krajowe (Oberlandesgerichte), a najwyższy poziom sądownictwa stanowi Trybunał Najwyższy (Oberster Gerichtshof) w Wiedniu. Sądy krajowe i wyższe sądy krajowe określane są także odpowiednio trybunałami pierwszej i drugiej instancji (Gerichtshöfe 1. und 2. Instanz).

Rozpoznanie spraw odbywa się w trzech instancjach. W sprawach cywilnych, zgodnie z brzmieniem § 2–4 normy jurysdykcyjnej w pierwszej instancji władzę sądowniczą sprawują sądy rejonowe, sądy krajowe oraz sądy handlowe. Odwołania od wyroków i postanowień sądów rejonowych rozpoznają w drugiej instancji sądy krajowe, natomiast w okręgu, w którym działa samodzielny sąd handlowy, odwołania od wyroków i postanowień sądu rejonowego dla spraw handlowych rozpoznaje sąd handlowy. Trzecią instancją od wyroków i postanowień sądów rejonowych jest Trybunał Najwyższy. Przysługujące od wydanych w pierwszej instancji wyroków i postanowień sądów krajowych lub handlowych środki odwoławcze rozpoznaje w drugiej instancji wyższy sąd krajowy, a w trzeciej instancji Trybunał Najwyższy. Sądy odwoławcze rozpoznają sprawy w składach zawodowych.

W postępowaniu cywilnym przyjmuje się, że środkami odwoławczymi (Rechtsmittel) w szerszym znaczeniu są wnioski strony o zbadanie orzeczeń, które nie zadośćuczyniły jej żądaniu udzielenia ochrony prawnej. W węższym znaczeniu według austriackiego kodeksu postępowania cywilnego (dalej również: „austr. ZPO”) środkami odwoławczymi są odwołanie (Berufung) – środek odpowiadający polskiej apelacji, zażalenie (Rekurs) i rewizja (Revision) odpowiadająca skardze kasacyjnej.

---

⁴² Ustawa federalna z 17 czerwca 2005 r. o Sądzie Federalnym (Bundesgesetz über das Bundesgericht), SR 173.110.

Do środków odwoławczych w szerszym znaczeniu zalicza się także tzw. środki prawne (Rechtsbehelfe), które są różnie definiowane. Dominuje pogląd, że obejmują one wszystkie wnioski w postępowaniu cywilnym, które zmierzają do zmiany lub uchylecia orzeczeń sądowych lub innych skutków prawnych w procesie. Są to między innymi sprzeciw od wyroku zaocznego, wniosek o przywrócenie terminu, sprzeciw od nakazu zapłaty⁴³.

Odwołanie w austriackim postępowaniu cywilnym jest zwykłym, dwustronnym, dewolutywnym, suspensywnym i – co ważne – ograniczonym środkiem odwoławczym od wyroków pierwszej instancji.

III.2.2. Niemcy

W Niemczech podobnie jak w Austrii struktura sądownictwa powszechnego jest czterostopniowa, co wynika z art. 92 GG i § 12 ustawy o ustroju sądów (GVG)⁴⁴. Obejmuje ona sądy rejonowe (Amtsgerichte), sądy krajowe (Landgerichte), wyższe sądy krajowe (Oberlandesgerichte). W rozumieniu art. 92 GG są to tzw. sądy obligatoryjne kraju związkowego (obligatorische Gerichte der Länder). Oznacza to, że w każdym kraju związkowym musi istnieć przynajmniej jeden sąd takiego rodzaju. Kwestia istnienia większej liczby sądów w kraju związkowym jest zadaniem organizacyjnym tego państwa. Sądy powszechne rozstrzygają sprawy cywilne, rodzinne oraz karne (por. § 13 GVG). Najwyżej w strukturze sądownictwa powszechnego znajduje się Trybunał Federalny (Bundesgerichtshof). Sądownictwo administracyjne, finansowe, socjalne oraz pracy ma odrębne struktury.

W piśmiennictwie wskazuje się, że środki odwoławcze (Rechtsmittel) to procesowe środki prawne (Rechtsbehelfe), poprzez które strona może dokonać zbadania i korekty orzeczenia sądowego w przewidzianym toku instancji przełożonym sądzie. Środkami odwoławczymi w rozumieniu niemieckiego kodeksu postępowania cywilnego (dalej również: „niem. ZPO”) są odwołanie (Berufung), rewizja (Revision) odpowiadająca skardze kasacyjnej, zażalenie na niedopuszczenie środka

---

⁴³ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO*, W.H. Rechberger (red.), SpringerWienNewYork 2006, s. 1491.

⁴⁴ Ustawa o ustroju sądów w brzmieniu z 9 maja 1975 r. (Gerichtsverfassungsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. Mai 1975), BGBl. I S. 1077 ze zm.

odwoławczego (Nichtzulassungsbeschwerde), natychmiastowe zażalenie (sofortige Beschwerde) i zażalenie prawne (Rechtsbeschwerde). Środki odwoławcze mają charakter dewolutywny i suspensywny. Środkami prawnymi są natomiast sprzeciw (Einspruch), skarga (Erinnerung), np. na orzeczenie referendarza, stanowisko przeciwne (Gegenvorstellung), tj. rodzaj niesformalizowanego apelu do sądu o zmianę swojego orzeczenia. Środkami odwoławczymi ani środkami prawnymi nie są wnioski o przywrócenie terminu, wnioski o sprostowanie lub uzupełnienie wyroku czy powództwo przeciwegzekucyjne⁴⁵.

Tok instancji w postępowaniu cywilnym jest co do zasady trójstopniowy i w istocie w każdym postępowaniu otwarty aż do rewizji.

Odwołanie jest środkiem odwoławczym od wydanych w pierwszej instancji wyroków sądów rejonowych i okręgowych. Otwiera nakierowaną na kontrolę uchybień i ich usunięcie drugą instancję co do faktów (zweite Tatsacheninstanz). Sądem odwoławczym jest sąd krajowy, o ile w pierwszej instancji orzekł sąd rejonowy, a wyższy sąd krajowy, jeżeli w pierwszej instancji orzekł sąd krajowy lub w sprawach rodzinnych sąd rejonowy. Ustawodawca związkowy może przewidzieć ogólnie lub w ograniczonym zakresie właściwość wyższych sądów krajowych w rozpoznawaniu odwołań lub zażaleń od orzeczeń sądów rejonowych.

Po znaczącej reformie niemieckiego kodeksu postępowania cywilnego w 2002 r.⁴⁶ odwołanie nie służy już stworzeniu pełnowartościowej drugiej instancji co do faktów, w której sprawa będzie na nowo rozpoznawana. Odwołanie ma służyć przede wszystkim kontroli i usuwaniu uchybień. Funkcją odwołania jest badanie wyroku pierwszej instancji pod względem prawidłowego zastosowania prawa materialnego, jak również prawidłowości i zupełności ustaleń faktycznych oraz usuwanie ewentualnych błędów⁴⁷.

Sąd odwoławczy jest związany zupełnymi i prawidłowymi ustaleniami sądu pierwszej instancji. Nowe twierdzenia mogą być uwzględnione tylko, o ile w pierwszej instancji zostały pominięte na skutek wadliwego kierowania postępowaniem albo w inny

---

⁴⁵ W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, H.-J. Musielak (red.), Monachium 2008, s. 1287.

⁴⁶ Zmiany wprowadzone ustawą z 27 lipca 2001 r. o reformie procesu cywilnego (Gesetz zur Reform des Zivilprozesses – Zivilprozessreformgesetz), BGBl. I S. 1887.

⁴⁷ W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung...*, s. 1287.

sposób niezawiniony przez stronę. Nowe wnioski, zarzuty potrącenia, pozwy wzajemne są możliwe tylko w wąskich granicach. Istotnie ograniczono także możliwość uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Odwołania, które w sprawach bez zasadniczego znaczenia są oczywiście nieuzasadnione, mogą być jednogłośnie oddalone w drodze niezaskarżalnego postanowienia (por. § 522 ust. 2 i 3 niem. ZPO).

Reforma przewidziała również w drugiej instancji wzmocnienie orzekania w składzie jednoosobowym. W przypadku odwołań jest to fakultatywne. Zgodnie z § 526 ust. 1 niem. ZPO sąd odwoławczy może postanowieniem przekazać sprawę do rozstrzygnięcia jednemu ze swoich członków, jeżeli zaskarżone orzeczenie zostało wydane w składzie jednoosobowym, sprawa nie wywołuje szczególnych trudności natury faktycznej lub prawnej, sprawa nie ma zasadniczego znaczenia i nie była rozpoznawana na rozprawie głównej, chyba że wydano wyrok wstępny, częściowy lub warunkowy.

III.2.3. Szwajcaria

Struktura sądownictwa w Szwajcarii uwarunkowana jest federalnym ustrojem tego państwa (por. art. 1 i 3 BV) i uregulowanie organizacji sądów pozostaje co do zasady we właściwości kantonów, a w mniejszym stopniu mają tu znaczenie przepisy konstytucji oraz ustaw federalnych.

W Szwajcarii działają sądy federalne i sądy kantonalne. Sądami federalnymi pierwszej instancji są Federalny Sąd Karny, Federalny Sąd Administracyjny i Federalny Sąd Patentowy. Od ich rozstrzygnięć przysługuje skarga do Sądu Federalnego, najwyższego sądu federalnego. Ustrój sądów kantonalnych regulują przepisy prawa poszczególnych kantonów. Prawo federalne wymaga, aby kantony tworzyły co najmniej dwustopniowe sądownictwo w sprawach cywilnych i karnych. Od rozstrzygnięć sądu kantonального drugiej instancji przysługuje skarga do Sądu Federalnego.

Struktura sądów w kantonach nie jest jednolicie uregulowana i stąd można tytułem przykładu przedstawić zarys organizacji sądów w kantonie Zürich. W postępowaniu

cywilnym i karnym istnieje w każdym regionie (Bezirk) tego kantonu sąd rejonowy (Bezirksgericht) wraz z sądem pracy, czynszowym i nieletnich (Arbeits-, Miet- und Jugendgericht). Ponadto istnieje wyższy sąd (Obergericht) połączony z sądem handlowym (Handelsgericht). Jeżeli sąd rejonowy ma kilka wydziałów, to przekazuje uprawnienia sądu nieletnich jednemu wydziałowi. Siedzibą sądów rejonowych jest główna miejscowość regionu, natomiast siedziba sądu wyższego znajduje się w ZÜRICHU.

W szwajcarskim kodeksie postępowania cywilnego (Schweizerische Zivilprozessordnung – dalej również „szwajc. ZPO”)⁴⁸ wyróżnia się jako główne środki odwoławcze (Hauptrechtsmittel): odwołanie (Berufung – Appellation) uregulowane w art. 308–318 szwajc. ZPO jako zwykły środek odwoławczy oraz zażalenie (Beschwerde) ujęte w przepisach art. 319–327 szwajc. ZPO jako nadzwyczajny środek odwoławczy. Te główne środki odwoławcze uzupełnia jako dalszy nadzwyczajny środek odwoławczy rewizja (Revision), a także niebędące środkami odwoławczymi środki prawne w postaci wniosków o sprostowanie i wykładnię orzeczenia. Od orzeczeń sądów kantonalnych ostatniej instancji przysługuje skarga do Sądu Federalnego (Beschwerde in Zivilsachen) – por. art. 72 i n. BGG.

Odwołanie w szwajcarskim postępowaniu cywilnym jest podstawowym, zwykłym i reformatoryjnym środkiem odwoławczym o charakterze dewolutywnym i suspensywnym. Odwołanie stanowi w istocie model apelacji pełnej, umożliwiając szerokie badanie podstawy faktycznej i prawnej zaskarżonego orzeczenia.

---

⁴⁸ Szwajcarska ordynacja procesu cywilnego z 19 grudnia 2008 r. (Schweizerische Zivilprozessordnung -Zivilprozessordnung, ZPO), SR 272.

III.3. Ograniczenia w dostępie do apelacji

III.3.1. Przesłanki dopuszczalności apelacji

III.3.1.1. Austria

W piśmiennictwie austriackim wskazuje się, że przesłanką odwołania jest jego dopuszczalność (Statthaftigkeit), zachowanie terminu do wniesienia odwołania (Rechtzeitigkeit), wniesienie przez podmiot legitymowany (Rechtsmittellegitimation). Wymogiem jest też istnienie pokrzywdzenia (Beschwer) oraz brak rezygnacji z odwołania lub jego cofnięcia⁴⁹.

III.3.1.2. Niemcy

W postępowaniu niemieckim wyróżnia się jako przesłanki odwołania jego dopuszczalność (Statthaftigkeit), tzn. czy przysługuje ono w przypadku danego rodzaju zaskarżonego orzeczenia, zachowanie formy i terminu (Form und Frist) oraz załączenie uzasadnienia. Niepisanym wymogiem jest istnienie pokrzywdzenia (Beschwer) po stronie wnoszącego odwołanie. Ponadto dopuszczalność odwołania uzależniona jest od tego, aby wartość pokrzywdzenia przekroczyła określoną kwotę (Berufungssumme). Konieczna jest także zdolność procesowa wnoszącego odwołanie⁵⁰.

III.3.1.3. Szwajcaria

W Szwajcarii jako przesłanki odwołania wymienia się istnienie zaskarżalnego odwołaniem orzeczenia, zachowanie terminu do wniesienia odwołania (Rechtzeitigkeit) i spełnienie wymagań co do formy, legitymacja po stronie

---

⁴⁹ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO...*, s. 1493.

⁵⁰ W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung...*, s. 1289.

wnoszącego odwołanie, istnienie pokrzywdzenia (Beschwer), wystarczające uzasadnienie, odpowiednia wartość sporu⁵¹.

III.3.2. Dopuszczalność wniesienia apelacji. Kategorie spraw rozpoznawanych wyłącznie w jednej instancji

III.3.2.1. Austria

W austriackim postępowaniu cywilnym dopuszczalność (Statthaftigkeit) środka odwoławczego oznacza, że orzeczenie jest zaskarżalne po pierwsze w ogóle, a po drugie w drodze wybranego środka odwoławczego. Odwołanie do sądu drugiej instancji przysługuje od wszystkich rodzajów wyroków, chyba że zaskarżenie dotyczy jedynie kosztów procesu, kiedy to przysługuje zażalenie (Rekurs). Nie występują kategorie spraw, które byłyby rozpoznawane tylko w jednej instancji. Przepis § 461 ust. 1 austr. ZPO stanowi bowiem zasadę, że od wyroków wydanych w pierwszej instancji przysługuje odwołanie.

Ograniczenie przewiduje natomiast w zakresie rozpoznania odwołania przepis § 501 ust. 1 austr. ZPO w odniesieniu do tzw. odwołania w drobnych sprawach (Bagatellberufung).

Zgodnie z tym uregulowaniem, jeżeli sąd pierwszej instancji orzekł w sprawie o przedmiocie sporu wyrażonym w pieniądzu lub wartości pieniężnej nieprzekraczającej 2700 euro, to wyrok może być zaskarżony tylko z powodu nieważności i z powodu leżącej u jego podstawy niewłaściwej oceny prawnej sprawy. Przepis § 473a austr. ZPO się nie stosuje⁵². Rozprawę ustną co do odwołania

---

⁵¹ M. Sterchi, [w:] Berner Kommentar, *Schweizerische Zivilprozessordnung*, t. 2, Stämpfli Verlag 2012, s. 2853.

⁵² Chodzi o obowiązek informowania przez sąd odwoławczy przeciwnika strony wnoszącej odwołanie w wypadku zamiaru sądu odwoławczego zmiany wyroku lub oddalenia pozwu z przyczyn formalnych o możliwości podniesienia na piśmie zarzutów co do braków ustaleń faktycznych lub oceny dowodów lub postępowania w pierwszej instancji.

wyznacza się, jeśli sąd uzna to w konkretnym wypadku za konieczne. W myśl ustępu 2 ustępu 1 nie obowiązuje w sprawach określonych w § 502 ust. 4 i 5 austr. ZPO⁵³.

Przepis § 501 ust. 1 austr. ZPO dotyczy wartości przedmiotu sporu, a nie zaskarżenia. Chodzi tu o wartość w momencie wyrokowania w pierwszej instancji⁵⁴. Sąd jest związany wartością wskazaną przez powoda, o ile nie jest to wycena oczywiście błędna. W orzecznictwie przyjmuje się, że w przypadku prawomocnego orzeczenia częściowego miarodajna jest wartość jeszcze otwartej części przedmiotu sporu⁵⁵.

W wypadku odwołania w drobnych sprawach ustalenia faktyczne wyroku pierwszej instancji nie mogą być podważane ani z powodu niewłaściwej oceny dowodów, ani z powodu sprzeczności z treścią akt lub braków postępowania⁵⁶. W praktyce oznacza to, że orzeczenia co do istoty nie będą mogły być skutecznie zwalczane, ponieważ odpada możliwość podnoszenia takich mających znaczenie zarzutów, jak uchybienia procesowe lub niewłaściwe ustalenie stanu faktycznego. Ponadto postanowienia pierwszej instancji mogą być zaskarżalne tylko w ściśle wymienionych przypadkach – por. § 517 ust. 1 austr. ZPO⁵⁷.

Ograniczenie w tej sytuacji dotyczy zatem zakresu kognicji sądu odwoławczego we wskazanych sprawach, a nie samej dopuszczalności odwołania.

III.3.2.2. Niemcy

W niemieckim postępowaniu cywilnym, zgodnie z przepisem § 511 ust. 1 niem. ZPO, odwołanie przysługuje od wyroków kończących wydanych w pierwszej instancji.

Stosownie do treści ust. 2 tego paragrafu odwołanie jest dopuszczalne, jeśli:

---

⁵³ Wyjątek ten odnosi się do spraw rodzinnych, z zakresu najmu i dzierżawy, ochrony konsumentów, pracowniczych i socjalnych.

⁵⁴ Por. postanowienie Trybunału Najwyższego z 17 lutego 2015 r., 4 Ob 178/14a.

⁵⁵ Por. postanowienie Trybunału Najwyższego z 15 grudnia 1992 r., 1 Ob 640/92, Entscheidungen des Österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivilsachen SZ 65/157.

⁵⁶ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO...*, s. 1592.

⁵⁷ P.G. Mayr, *Zivilverfahrensrechtliche Neuerungen des Budgetbegleitgesetzes 2009*, eolex 07/2009, s. 565.

- 1) wartość przedmiotu zaskarżenia przekracza 600 euro lub
- 2) sąd pierwszej instancji orzekł w wyroku o dopuszczalności odwołania.

Wnoszący odwołanie ma uwiarygodnić wartość wymienioną w § 511 ust. 2 pkt 1 niem. ZPO. Nie jest dopuszczalne złożenie przyrzeczenia (Versicherung an Eides statt) (por. § 511 ust. 3 niem. ZPO).

Sąd pierwszej instancji stwierdza dopuszczalność odwołania, jeśli:

1. sprawa ma zasadnicze znaczenie lub wydanie orzeczenia przez sąd odwoławczy uzasadnia potrzeba rozwoju prawa lub zapewnienie jednolitego orzecznictwa oraz
2. strona nie jest pokrzywdzona wyrokiem o więcej niż 600 euro.

Sąd odwoławczy jest związany stwierdzeniem dopuszczalności.

Powyższy przepis reguluje dopuszczalność (Statthaftigkeit) odwołania w znaczeniu, czy przysługuje ono w stosunku do danego rodzaju zaskarżonego orzeczenia⁵⁸.

Odwołanie przysługuje od wyroków sądów pierwszej instancji. Orzeczenie sądu odwoławczego o zgłoszonym w drugiej instancji roszczeniu w ramach zmiany lub rozszerzenia powództwa jest orzeczeniem sądu drugiej instancji, które nie podlega zaskarżeniu odwołaniem. Odwołanie przysługuje też co do zasady od orzeczeń kończących (Endurteile) postępowanie. Takimi orzeczeniami są też między innymi orzeczenia procesowe, częściowe oraz orzeczenia na skutek uznania i zrzeczenia się roszczenia. Orzeczenia wydane w toku postępowania (Zwischenurteile) w pierwszej instancji nie są zaskarżalne apelacją, ale mogą podlegać badaniu w drugiej instancji w ramach postępowania odwoławczego.

Istotnym elementem dopuszczalności odwołania jest ograniczenie wartością przedmiotu zaskarżenia. Kwotę dopuszczalności odwołania określa się według wartości przedmiotu zaskarżenia, a nie wartości pokrzywdzenia czy też wartości

---

⁵⁸ W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung...*, s. 1288.

przedmiotu sporu. Uzasadnione jest to potrzebą odciążenia sądów od drobnych sporów⁵⁹.

Reforma niemieckiego postępowania cywilnego z 2002 r. w zakresie dopuszczalności odwołania spowodowała jednak obniżenie kwoty dopuszczalności z 1500 marek niemieckich do 600 euro. W ten sposób kwota dopuszczalności odwołania została skorelowana z maksymalną kwotą 600 euro, która określa możliwość prowadzenia postępowania uproszczonego, tzw. postępowanie według uznania, w którym to sędzia kształtuje tok postępowania w granicach wyznaczonych zasadami państwa prawnego, np. gwarancji do wysłuchania sędziowskiego.

Ważną zmianą w ramach reformy z 2002 r. jest również to, że w zakresie dotychczas niezaskarżalnych orzeczeń poniżej tej kwoty przewidziana została możliwość dopuszczenia odwołania (Zulassung der Berufung). Decyzję w tym zakresie podejmuje sędzia w pierwszej instancji w wypadku, gdy sprawa ma zasadnicze znaczenie lub wydaje się to uzasadnione z uwagi na potrzebę rozwoju prawa lub zapewnienie jednolitego orzecznictwa. Jednocześnie otwiera to w tych drobnych sprawach pośrednio dostęp do rewizji. O dopuszczalności odwołania sąd orzeka z urzędu. Zaniedbanie w tym zakresie może być naprawione w trybie sprostowania orzeczenia. Orzeczenie w przedmiocie dopuszczenia odwołania nie podlega zaskarżeniu, a sąd odwoławczy jest nim związany.

III.3.2.3. Szwajcaria

W szwajcarskim postępowaniu cywilnym co do zasady każde orzeczenie pierwszej instancji w postępowaniu procesowym i nieprocesowym może być zaskarżalne w drodze odwołania. Odwołanie jest niedopuszczalne, o ile ustawa tak stanowi.

Przepis art. 308 szwajc. ZPO stanowi w ust. 1, że zaskarżalne odwołaniem są pierwszoinstancyjne orzeczenia kończące (Endentscheide) i orzeczenia wydane w toku postępowania (Zwischenentscheide) oraz pierwszoinstancyjne orzeczenia o środkach tymczasowych.

---

⁵⁹ W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung...*, s. 1294.

Zgodnie z ust. 2 tego artykułu w sprawach majątkowych odwołanie jest dopuszczalne tylko, jeśli wartość ostatecznie sformułowanego żądania wynosiła co najmniej 10 000 franków.

Kolejne wyjątki w zakresie dopuszczalności odwołania przewiduje art. 309 szwajc. ZPO, zgodnie z którym odwołanie nie jest dopuszczalne:

- 1) od wyroków sądu egzekucyjnego;
- 2) w następujących sprawach z zakresu federalnej ustawy o ściąganiu należności i upadłości (SchKG)⁶⁰:
  - a) uchylenie wstrzymania postępowania (Rechtsstillstand) (art. 57d SchKG);
  - b) zezwolenie na następczy sprzeciw od nakazu zapłaty (nachträglicher Rechtsvorschlag) (art. 77 SchKG); przyznanie prawa prowadzenia egzekucji (Rechtsöffnung) (art. 81–84 SchKG);
  - c) uchylenie lub zawieszenie egzekucji (art. 85 SchKG);
  - d) zezwolenie na sprzeciw przy egzekucji z weksla (art. 185 SchKG);
  - e) zabezpieczenie (art. 272–278 SchKG);
  - f) orzeczenia, które zgodnie z ustawą o ściąganiu należności i upadłości należą do właściwości sądów upadłościowych lub spadku.

Powyższe ograniczenia ujęte w art. 309 szwajc. ZPO dotyczą orzeczeń wydawanych w ramach postępowań egzekucyjnych. Nie są to bowiem kwestie materialne, które wymagają sądowej oceny w drodze zwykłego, pełnego i mającego skutek zawieszający środka odwoławczego w postaci odwołania. W tych wypadkach przysługuje zażalenie⁶¹.

Poza tymi orzeczeniami z zakresu egzekucji oraz wskazanymi w art. 308 ust. 2 szwajc. ZPO orzeczeniami w sprawach majątkowych o wartości przedmiotu sporu

---

⁶⁰ Ustawa federalna z 11 kwietnia 1889 r. o ściąganiu należności i upadłości (Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs), SR 281.1.

⁶¹ M. Sterchi, [w:] Berner Kommentar, *Schweizerische Zivilprozessordnung*, t. 2... s. 2879.

poniżej 10 000 franków odwołanie nie przysługuje w przypadkach, w których przysługuje jedynie zażalenie oraz zarządzenia procesowe, które tylko podlegają zaskarżeniu zażaleniem (por. art. 319 szwajc. ZPO).

Trzeba w tym miejscu podkreślić, że we wszystkich przypadkach, w których odwołanie nie przysługuje, głównym środkiem zaskarżenia jest zażalenie. Dotyczy to także orzeczeń w sprawach majątkowych o wartości przedmiotu sporu poniżej 10 000 franków. Wyłączenie dopuszczalności odwołania nie pozbawia zatem możliwości zaskarżenia orzeczeń w tych sprawach. Różnicą jest zakres kognicji sądu rozpoznającego zażalenie, w którym można podnosić niewłaściwe stosowanie prawa oraz oczywiście nieprawidłowe ustalenie stanu faktycznego (por. art. 320 szwajc. ZPO).

Szwajcarski kodeks postępowania cywilnego poza wymienionymi wyżej ograniczeniami w zaskarżalności orzeczeń w drodze odwołania wprowadza także uregulowania, które przewidują co do zasady rozpoznawanie spraw tylko w jednej instancji kantonalej (por. art. 5–7 szwajc. ZPO). Od orzeczenia sądu w tych sprawach przysługuje zażalenie w sprawach cywilnych (Beschwerde in Zivilsachen) do Sądu Federalnego.

Zgodnie z treścią art. 5 szwajc. ZPO prawo kantonalne określa sąd, który jako jedyna instancja kantonalna jest właściwy dla:

- 1) spraw związanych z własnością intelektualną włącznie ze sprawami dotyczącymi nieważności, własności, licencji, przeniesienia i naruszenia takich praw;
- 2) spraw z zakresu prawa ochrony konkurencji;
- 3) spraw dotyczących wykorzystania firmy;
- 4) spraw na podstawie ustawy federalnej z 19 grudnia 1986 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, o ile wartość przedmiotu sporu wynosi ponad 30 000 franków lub o ile pozew wnosi Federacja;
- 5) spraw na podstawie ustawy z 18 marca 1983 r. o obowiązkowej odpowiedzialności w zakresie energii jądrowej;

- 6) pozwów przeciwko Federacji;
- 7) ustanowienia specjalnego audytora zgodnie z art. 697b Prawa Zobowiązań;
- 8) spraw na podstawie ustawy z 23 czerwca 2006 r. o inwestycjach zbiorowych, ustawy z 24 marca 1995 r. o giełdzie oraz ustawy z 19 czerwca 2015 r. o infrastrukturze rynku finansowego;
- 9) spraw na podstawie ustawy z 21 czerwca 2013 r. o ochronie godła, ustawy federalnej z 25 marca 1954 r. o ochronie znaku i nazwy Czerwonego Krzyża oraz ustawy z 15 grudnia 1961 r. o ochronie nazwy i znaku Organizacji Narodów Zjednoczonych i innych organizacji międzynarodowych.

Zgodnie z art. 5 ust. 2 szwajc. ZPO instancja ta jest także właściwa dla zarządzenia środków tymczasowych przez zawiśnięciem sporu.

Ponadto w jednej instancji orzekają sądy handlowe (Handelsgerichte). Zgodnie z brzmieniem art. 6 ust. 1 szwajc. ZPO kantony mogą wyznaczyć sąd wyspecjalizowany (Fachgericht), który jako jedyna instancja kantonalna jest właściwy dla spraw handlowych. Przepisy szwajcarskiego kodeksu postępowania cywilnego nie przewidują kantonального środka odwoławczego od orzeczeń sądu handlowego. Od orzeczeń tego sądu przysługuje jedynie zażalenie do Sądu Federalnego.

Ustawa o Sądzie Federalnym wyraźnie dopuszcza w ten sposób w wyżej wymienionych sprawach przełamanie wspomnianej (III.1.3.) zasady „double instance” (por. art. 75 ust. 2 BGG).

Wyroki w tych sprawach mogą być stosownie do treści art. 320 szwajc. ZPO badane tylko z powodu niewłaściwego zastosowania prawa lub dowolnego ustalenia stanu faktycznego. Wykluczone jest swobodne zbadanie stanu faktycznego w wyrokach sądów handlowych przez kantonálną instancję odwoławczą. Jako przykład wskazuje się, że nie może być nowego kantonálního sądu kasacyjnego, który by dokonywał takiej kontroli. Skrócenie drogi instancyjnej nie jest uzasadnione jedynie fachowymi

kompetencjami tego wyspecjalizowanego sądu. Służy to bardziej przyspieszeniu postępowań, które w wypadku sądów handlowych gra pierwszorzędą rolę⁶².

III.3.3. Termin do wniesienia apelacji

III.3.3.1 Austria

W austriackim postępowaniu cywilnym przewidziane jest szczególne uregulowanie w zakresie konieczności zgłoszenia odwołania od wyroku ogłoszonego ustnie na rozprawie w obecności stron. Zgodnie z § 461 ust. 2 austr. ZPO od ogłoszonego ustnie (§ 414 austr. ZPO) w obecności obu stron wyroku może być wniesione odwołanie tylko przez tę ze stron, która je zgłosiła ustnie natychmiast po ogłoszeniu wyroku lub w ciągu 14 dni od doręczenia odpisu protokołu z tego terminu rozprawy w piśmie złożonym w sądzie pierwszej instancji. Jeśli w tym terminie zostanie złożony wniosek w rozumieniu § 464 Abs. 3 austr. ZPO⁶³, to traktuje się go jako zgłoszenie odwołania.

Natomiast zasadniczy termin do wniesienia odwołania reguluje § 464 ust. 1 austr. ZPO. W myśl tego przepisu termin do wniesienia odwołania wynosi cztery tygodnie. Nie może być przedłużony. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu termin zaczyna bieg dla każdej strony z chwilą doręczenia pisemnego odpisu wyroku; nie uchybia to przepisowi § 416 ust. 3 austr. ZPO, który dotyczy ustnego ogłoszenia wyroku w przypadku uznania lub zrzeczenia się roszczenia. Według § 464 ust. 3 austr. ZPO, jeżeli jednak strona, której zostało przyznane zwolnienie od kosztów sądowych lub która wnosi o takie zwolnienie (instytucja *Verfahrenshilfe*), w tym terminie składa wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, to termin do wniesienia odwołania rozpoczyna się z chwilą doręczenia zawiadomienia o ustanowieniu pełnomocnika i doręczenia mu pisemnego odpisu wyroku. Zawiadomienie doręcza sąd. Jeśli wniesiony we właściwym czasie wniosek o ustanowienie adwokata zostanie oddalony, to termin do wniesienia odwołania rozpoczyna się z chwilą

---

⁶² M.A. Gheri, M. Kramer, *ZPO, Schweizerische Zivilprozessordnung, Kommentar*, Orell Füssli 2010, s. 51.

uprawomocnienia się postanowienia oddalającego wniosek. Przepis § 73 ust. 3 austr. ZPO stosuje się odpowiednio.

Termin do wniesienia odwołania jest terminem zawitym (Notfrist), jednak może być skrócony na skutek porozumienia stron lub w szczególnych okolicznościach przez sąd (por. § 129 austr. ZPO), co jednak w praktyce prawie nie ma miejsca⁶⁴. Odwołanie wnosi się do sądu pierwszej instancji (*iudex a quo*) (por. § 465 ust. 1 austr. ZPO).

III.3.3.2. Niemcy

Termin do wniesienia odwołania w niemieckim postępowaniu cywilnym wnosi – zgodnie z brzmieniem § 517 niem. ZPO – miesiąc. Jest to termin zawity (Notfrist), który rozpoczyna swój bieg z chwilą doręczenia wyroku sporządzonego w pełnej formie, najpóźniej jednak z upływem pięciu miesięcy od ogłoszenia.

Należy jednak wyjaśnić, że w systemie niemieckim przewidziany jest odrębny termin do wniesienia uzasadnienia odwołania (Berufungsbegründung).

Odwołanie wnosi się do sądu odwoławczego (*iudex ad quem*) poprzez wniesienie pisma odwoławczego (Berufungsschrift) (por. § 519 niem. ZPO). Pismo to poza wymaganiami dla pisma procesowego powinno zawierać oznaczenie zaskarżonego wyroku i oświadczenie, że odwołanie zostało wniesione przeciwko temu wyrokowi. Ponadto należy załączyć odpis zaskarżonego wyroku.

Natomiast zgodnie z § 520 ust. 1 niem. ZPO wnoszący odwołanie powinien je uzasadnić. Termin do uzasadnienia odwołania wynosi dwa miesiące i rozpoczyna swój bieg z chwilą doręczenia wyroku sporządzonego w pełnej formie, najpóźniej jednak z upływem pięciu miesięcy od ogłoszenia. Termin może być na wniosek przedłużony przez przewodniczącego, jeśli strona przeciwna wyrazi zgodę. Bez zgody termin może być przedłużony do miesiąca, jeżeli według swobodnego uznania

---

⁶³ Wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu.

⁶⁴ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO...*, s. 1507.

przewodniczącego przedłużenie terminu nie opóźni postępowania albo jeśli wnoszący odwołanie przedstawi istotne powody (por. § 520 ust. 2 niem. ZPO).

Przedłużenie może nastąpić także po upływie terminu do uzasadnienia, również takiego, który już został przedłużony. Odwołanie nie może jednak wcześniej zostać odrzucone z powodu niedochowania terminu do wniesienia uzasadnienia odwołania⁶⁵.

III.3.3.3. Szwajcaria

Stosownie do treści art. 311 ust. 1 szwajc. ZPO odwołanie wnosi się na piśmie wraz z uzasadnieniem do instancji odwoławczej w ciągu 30 dni od doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem, względnie od następczego doręczenia uzasadnienia orzeczenia (art. 329 szwajc. ZPO). Należy ponadto załączyć zaskarżone orzeczenie (art. 311 ust. 2 szwajc. ZPO).

Odwołanie wnosi się bezpośrednio do sądu odwoławczego (*iudex ad quem*). Termin do wniesienia odwołania jest terminem ustawowym, którego nie można wydłużyć. Wniesienie odwołania do niewłaściwego sądu nie skutkuje niedochowaniem terminu. Sąd ten jest obowiązany niezwłocznie przekazać odwołanie sądowi odwoławczemu⁶⁶.

---

⁶⁵ Por. postanowienie Trybunału Federalnego z 5 kwietnia 2001 r., VII ZB 37/00, „Neue Juristische Wochenschrift Rechtsprechungs-Report” 2001, s. 931.

⁶⁶ M. Sterchi, [w:] Berner Kommentar, *Schweizerische Zivilprozessordnung*, t. 2, s. 2892.

III.4. Zakres kognicji sądu odwoławczego

III.4.1. Zarzuty i wnioski apelacji

III.4.1.1. Austria

W austriackim postępowaniu cywilnym, stosownie do treści § 467 ust. 3 austr. ZPO pismo zawierające odwołanie powinno, obok ogólnych wymagań dla pisma procesowego, zawierać określone oświadczenie, jak dalece wyrok jest zaskarżony, a ponadto tak samo określone krótkie oznaczenie zarzutów zaskarżenia (Berufungsgründe) oraz oświadczenie, czy wnosi się o uchylenie wyroku, czy też o zmianę i jaką (Berufungsantrag).

Zarzuty odwołania – inaczej niż podstawy rewizji – nie są nigdzie w ustawie zbiorczo wymienione, ale można je wywieść z przepisów prawa. Zarzuty odwołania mogą wskazywać podstawy nieważności (§ 477 austr. ZPO), uchybienia postępowania (§ 496 ust. 1 pkt 2 austr. ZPO), wadliwości ustaleń faktycznych (§ 488 i 498 austr. ZPO) oraz dokonanie wadliwej oceny prawnej⁶⁷. Zgodnie z brzmieniem § 462 ust. 1 austr. ZPO sąd odwoławczy bada orzeczenie sądu pierwszej instancji w granicach wniosków odwołania.

Z treści tego przepisu wynika, że sąd odwoławczy nie może wykroczyć poza wnioski środka odwoławczego. W piśmiennictwie podkreśla się, że w przeciwnym razie nie tylko orzekłby ponad żądanie strony, ale także naruszyłby mającą już miejsce prawomocność (częściową) orzeczenia, co prowadziłoby do nieważności postępowania⁶⁸.

Z przepisu § 462 ust. 1 austr. ZPO wynika również zakaz *reformationis in peius*.

Sąd odwoławczy jest związany zarzutami odwołania. Z urzędu pod uwagę bierze tylko zarzuty nieważności, a ponadto także bezwzględnie obowiązujące przepisy

---

⁶⁷ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO...*, s. 1513.

⁶⁸ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO...*, s. 1503.

ustawowe, jak na przykład nieważność czynności prawnej wynikająca z przepisów prawa dewizowego. W postępowaniu, w którym obowiązuje zasada działania z urzędu, sąd powinien uwzględnić także z urzędu uchybienia postępowania⁶⁹.

W myśl przepisu § 462 ust. 2 austr. ZPO badaniu sądu odwoławczego podlegają równocześnie także te postanowienia, które zostały wydane w toku postępowania, o ile ich zaskarżenie nie zostało wyłączone ustawą lub o ile nie mogą podlegać zmianie na skutek zaniechania podniesienia w terminie zarzutu (§ 196 austr. ZPO), wniesienia zażalenia lub przez orzeczenie wydane na skutek wniesienia zażalenia.

Z kolei w myśl § 483 austr. ZPO w ramach rozprawy ustnej wnioski odwołania nie mogą być bez zgody strony przeciwnej ani rozszerzone, ani zastąpione innymi. To samo tyczy się podniesionych w piśmie odwoławczym zarzutów odwołania. Zgodę uznaje się za udzieloną, jeśli obecna strona przeciwna, nie sprzeciwiając się zmianie, wdaje się na rozprawie w spór co do nowych wniosków lub nowych zarzutów. Do zamknięcia rozprawy odwoławczej lub do wydania orzeczenia przez sąd odwoławczy strony mogą uzgodnić, że postępowanie powinno być zawieszona. Do tego momentu może być także cofnięty pozew, o ile jest przedmiotem postępowania odwoławczego, jeśli pozwany wyrazi na to zgodę albo wraz ze zrzeczeniem się roszczenia. W zakresie objętym cofnięciem pozwu zaskarżone orzeczenie nie wywołuje skutków. Sąd odwoławczy stwierdza to postanowieniem. Zmiana powództwa leżącego u podstaw zaskarżonego wyroku jest niedopuszczalna nawet za zgodą strony przeciwnej. O ile zatem strona przeciwna wyrazi zgodę, wnioski oraz zarzuty odwołania mogą być w czasie ustnej rozprawy odwoławczej rozszerzone i zastąpione innymi. Nie jest to jednak możliwe, jeżeli przez takie działania byłaby naruszona prawomocność niezaskarżonej części orzeczenia, co uwzględnia się z urzędu. Brak w odwołaniu zarzutu naruszenia prawa może być za zgodą strony przeciwnej uzupełniony, jednak w razie jej sprzeciwu jest to niemożliwe. Jeżeli jednak zarzut naruszenia prawa był już ujęty w odwołaniu, to strona wnosząca odwołanie może bez ograniczenia przedstawiać nowe zapatrywania prawne⁷⁰.

Ograniczenie wniosków i zarzutów odwołania jest możliwe w każdym czasie.

---

⁶⁹ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO...*, s. 1504.

⁷⁰ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO...*, s. 1561.

III.4.1.2. Niemcy

W niemieckim kodeksie postępowania cywilnego przepis § 520 ust. 3 określa wymagania co do treści uzasadnienia odwołania. Zgodnie z tym przepisem uzasadnienie powinno zawierać: oświadczenie, jak dalece zaskarżone jest orzeczenie i jaka zmiana wyroku jest wnioskowana – wnioski odwołania (Berufungsanträge); oznaczenie okoliczności, z których wynika naruszenie prawa i ich wpływ na zaskarżone orzeczenie; oznaczenie konkretnych wskazań, które uzasadniają wątpliwości co do prawidłowości i zupełności ustaleń faktycznych i z tego powodu nakazują dokonanie ponownych ustaleń; oznaczenie nowych środków obrony i ataku, jak również faktów, na podstawie których nowe środki obrony i ataku powinny być dopuszczone zgodnie z § 531 ust. 2 niem. ZPO.

Wnioski odwołania określają zakres i kierunek odwołania. Jeżeli pismo z odwołaniem nie zawiera żadnego ograniczenia, to z zawartych w piśmie z uzasadnieniem wniosków odwołania wynika, w jakim zakresie zostało wniesione odwołanie. To na podstawie wniosków odwołania ocenia się w granicach pokrzywdzenia, czy została osiągnięta suma dopuszczalności odwołania.

Celem wniosków odwołania powinna być zmiana zaskarżonego wyroku na korzyść wnoszącego odwołanie. Wystarczający jest przy tym wniosek o uchylenie orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Odwołanie jest dopuszczalne także bez sformalizowanego wniosku, o ile uzasadnienie odwołania wyraźnie wskazuje, że odwołujący się popiera swoje pierwszoinstancyjne żądanie w pełnym zakresie. Wnioski muszą być jednak oznaczone. Nie spełnia tego wymogu żądanie wnoszącego odwołanie pozwanego, aby sąd odwoławczy obniżył zasądzoną kwotę według uznania⁷¹.

Wnioski odwołania mogą zostać ograniczone. Mogą też zostać rozszerzone, jednak co do zasady tylko do upływu terminu do wniesienia uzasadnienia odwołania. Potem, do zamknięcia ustnej rozprawy, w tym także po uchyleniu przez sąd rewizyjny, o ile rozszerzone wnioski znajdują pokrycie w terminowo wniesionych zarzutach odwołania. Rozszerzenie wniosków odwołania jest również dopuszczalne, jeśli po

---

⁷¹ W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung...*, s. 1322.

upływie terminu do wniesienia uzasadnienia odwołania wystąpiły okoliczności, które uzasadniałyby zmianę powództwa.

Stosownie do treści § 528 niem. ZPO badaniu i orzeczeniu sądu odwoławczego podlegają tylko wnioski odwołania. Wyrok pierwszej instancji może być tylko tak zmieniony, jak wnoszono o zmianę.

Przepis ten określa granice, w jakich sprawa jest rozpoznawana w drugiej instancji i określa pod względem kwantytatywnym materiał procesowy instancji odwoławczej. Korespondujące z tym przepisem określenie co do treści podstaw oraz przedmiotu badania drugoinstancyjnego jest ujęte w § 529 niem. ZPO. Przepis § 528 niem. ZPO jest wyrazem zasady dyspozycyjności. Wyraża z jednej strony zakaz orzekania ponad to, co zostało zawnioskowane w drugiej instancji, z drugiej zaś strony nie zezwala na odebranie przeciwnikowi tego, co zostało mu w sądzie pierwszej instancji przyznane – zakaz *reformationis in peius*⁷².

Poza wnioskami wnoszący odwołanie powinien wskazać zarzuty odwołania (Berufungsgründe).

Przepis § 513 ust. 1 niem. ZPO, który definiuje zarzuty odwołania, stanowi, że odwołanie może być uzasadnione tylko tym, że orzeczenie opiera się na naruszeniu prawa (§ 546 niem. ZPO) albo, że leżące u jego podstaw fakty uzasadniają inne orzeczenie. Przepis ust. 2 tego artykułu stwierdza, że odwołanie nie może opierać się na zarzucie, że sąd pierwszej instancji niesłusznie przyjął swoją właściwość.

Zarzuty odwołania powinny być konkretne, tj. wskazywać, w jakich punktach i z jakich powodów zaskarżony wyrok jest nieprawidłowy. Samo powtórzenie argumentacji z pierwszej instancji nie wystarczy. Przymus uzasadnienia odwołania ma na celu odpowiednie przygotowanie sporu do rozpoznania przez sąd odwoławczy i zapewnienia sprawnego postępowania. Przytoczony powyżej przepis § 520 ust. 3 niem. ZPO konkretyzuje możliwe zarzuty, wskazując na nową rolę (po reformie z 2001 r.) sądu odwoławczego, która ma polegać na kontroli i usuwaniu uchybień w pierwszej instancji.

---

⁷² W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung...*, s. 1343.

Odwołanie, które nie zostało uzasadnione lub nie zostało uzasadnione w terminie, lub które nie spełnia wymagań przepisu § 520 ust. 3 niem. ZPO, jest niedopuszczalne i zgodnie z § 522 ust. 1 niem. ZPO podlega odrzuceniu. Brakujące elementy nie mogą być uzupełnione po upływie terminu. Nie jest także możliwe przywrócenie terminu do uzupełnienia wniesionego w terminie, lecz niewystarczającego co do treści uzasadniania odwołania.

Zakres kognicji sądu odwoławczego określa przepis § 529 niem. ZPO, zgodnie z którym podstawę rozprawy i orzeczenia sądu odwoławczego powinny stanowić:

- 1) fakty ustalone przez sąd pierwszej instancji, o ile nie ma konkretnych wskazań, które uzasadniają wątpliwości co do prawidłowości i zupełności ustaleń faktycznych i z tego powodu nakazują dokonanie ponownych ustaleń;
- 2) nowe fakty, o ile ich uwzględnienie jest dopuszczalne.

W myśl § 529 ust. 2 niem. ZPO uchybienia w postępowaniu, które nie są brane pod uwagę z urzędu, podlegają badaniu, jeżeli zostały podniesione zgodnie z § 520 ust. 3 niem. ZPO. W pozostałym zakresie sąd odwoławczy nie jest związany zarzutami odwołania.

Odwołanie w swojej obecnej funkcji znajduje się pomiędzy czysto faktycznym postępowaniem pierwszej instancji a ograniczonym wyłącznie do kontroli prawa postępowaniem rewizyjnym⁷³.

Związanie co do zasady sądu odwoławczego ustaleniami faktycznymi pierwszej instancji harmonizuje zakres kognicji sądu odwoławczego z wynikającym z § 513 ust. 1 niem. ZPO ograniczeniem zarzutów odwołania do zarzutów naruszenia prawa. Wzmacnia jednocześnie pierwszą instancję, której ustalenia faktyczne zachowują wiążący charakter w wyższej instancji. Przepis § 529 ust. 2 niem. ZPO zbliża zakres kognicji instancji odwoławczej do instancji rewizyjnej i tym samym podkreśla również zmienioną funkcję odwołania.

Trybunał Federalny zwraca jednak uwagę, że nawet po reformie w 2001 r. sąd odwoławczy nie jest jedynie instancją kontrolną pod względem prawnym. Podkreśla

---

⁷³ W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung...*, s. 1299.

różnice między odwołaniem a rewizją, wskazując, że sąd odwoławczy powinien badać treść akt sprawy z urzędu całościowo co do wskazań na wątpliwości w odniesieniu do zupełności i prawidłowości faktów ustalonych w pierwszej instancji i nie jest związany tymi ustaleniami, o ile te stałyby na przeszkodzie materialnie prawidłowemu orzeczeniu w danym przypadku⁷⁴.

III.4.1.3. Szwajcaria

W systemie szwajcarskim odwołanie określa się jako co do zasady pełny środek odwoławczy. W istocie bowiem cały materiał procesowy postępowania w pierwszej instancji może podlegać badaniu w ramach wniosków stron przedstawionych sądowi wyższej instancji.

Należy tu wyjaśnić, że przepisy szwajcarskiego kodeksu postępowania cywilnego nie wskazują bliższych wymogów co do sformułowania uzasadnienia odwołania. Nie wymagają wyraźnie sformułowania przez stronę w odwołaniu wniosku, w jakim zakresie domaga się zmiany orzeczenia. W piśmiennictwie wskazuje się, że nie są jasne motywy, dla których ustawodawca nie wymienił takiego formalnego wymogu odwołania, najprawdopodobniej wiązało się to z różnymi wariantami propozycji legislacyjnych w tym zakresie. Niemniej jednak przyjmuje się, że *de lege lata* taki wymóg wynika z ogólnie obowiązującej w postępowaniu cywilnym zasady dyspozycyjności oraz pośrednio z treści art. 315 ust. 1 szwajc. ZPO, który stanowi o wstrzymaniu wykonalności zaskarżonego orzeczenia „w zakresie wniosków”. Orzeczenia w części nieobjętej odwołaniem uzyskują bowiem prawomocność. Odwołanie musi zatem zawierać konkretne wnioski z żądaniem strony zbadania merytorycznego zaskarżonego orzeczenia przez wyższą instancję i wskazaniem, jakiego rozstrzygnięcia strona oczekuje. Ogólna krytyka zaskarżonego wyroku, jak np. „nieważny”, „bezużyteczny”, „skandaliczny”, nie jest wystarczająca. Nie jest też wystarczające samo wskazanie żądania zmiany lub uchylecia orzeczenia. Wniosek

---

⁷⁴ Por. wyrok Trybunału Federalnego z 14 lipca 2004 r., VIII ZR 164/03, „Neue Juristische Wochenschrift” 2004., s. 2751.

musi określać precyzyjnie przedmiot żądania, np. dokładne wskazanie wysokości świadczenia⁷⁵.

Nowe wnioski odwołania są dopuszczalne, o ile stanowią zmianę pozwu, tylko w zakresie tego, co jest sporne w ramach wniosków odwołania oraz tylko z uwzględnieniem ograniczeń nowości zgodnie z treścią art. 317 ust. 2 szwajc. ZPO. Zwraca się uwagę, że brak wniosków odwołania lub niewystarczające uzasadnienie nie powinny być poprawiane po upływie terminu do wniesienia odwołania w trybie uzupełniania braków na podstawie art. 132 szwajc. ZPO⁷⁶.

Zakres zarzutów odwołania określa przepis art. 310 szwajc. ZPO, który stanowi, że w odwołaniu można podnosić: a) niewłaściwe zastosowanie prawa oraz b) niewłaściwe ustalenie stanu faktycznego.

Wynika z tego wspomniana wyżej możliwość pełnego badania zaskarżonego orzeczenia we wszystkich kwestiach prawnych i faktycznych. Ta swoboda kognicji wyższej instancji kantonalej w badaniu kwestii prawnych i stanu faktycznego oznacza, że orzeczenie będzie poddane nowej, niezależnej ocenie. Jednakże w piśmiennictwie podkreśla się, że inaczej niż w dotychczasowych uregulowaniach prawa kantonalej odwołanie określone w kodeksie szwajcarskim nie prowadzi do pełnej nowej oceny sprawy w instancji odwoławczej. Ograniczeniem kognicji sądu odwoławczego jest bowiem dopuszczalność nowości w postępowaniu odwoławczym i dopuszczalność zmiany powództwa⁷⁷ (por. niżej III.4.2.3).

W zakresie kontroli stosowania prawa instancja odwoławcza nie jest związana ani stanowiskiem prawnym stron, ani sądu pierwszej instancji. Ponieważ stosowanie prawa następuje z urzędu, w myśl zasady *iura novit curia*, dla dokonania kontroli prawnej w ramach przepisu art. 310 lit. a szwajc. ZPO nie jest wymagane podniesienie zarzutu. Pojęcie kwestii prawnych obejmuje wszystkie normy o charakterze generalnym i abstrakcyjnym wszystkich poziomów, w tym także prawa zwyczajowego i prawa sędziowskiego. Pojęcie to odnosi się do całego prawa federalnego, w tym prawa konstytucyjnego i międzynarodowego, jak też prawa

---

⁷⁵ M. Sterchi, [w:] Berner Kommentar, *Schweizerische Zivilprozessordnung*, t. 2..., s. 2865 i 2895.

⁷⁶ Por. wyrok Sądu Federalnego z 1 grudnia 1982 r., BGE 108 Ia 209.

⁷⁷ M. Sterchi, [w:] Berner Kommentar, *Schweizerische Zivilprozessordnung*, t. 2..., s. 2884.

kantonalnego i obcego, niezależnie, czy jest to prawo materialne czy procesowe, prawa międzykantonalnego (konkordaty itd.), jak również niezbędnego dla oceny spraw cywilnych prawa publicznego. Także zasady doświadczenia życiowego uważa się w istocie za zasady prawa⁷⁸. Nieprawidłowe zastosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego najczęściej odnosi się do zarządzeń w toku procesu, które nie mogą być zaskarżone zażaleniem. W tym wypadku konieczne jest istnienie wpływu takiego braku postępowania na jego wynik.

Nieprawidłowe stosowanie prawa obejmuje: zastosowanie niewłaściwej, tzn. nietrafnej dla danego stanu faktycznego, normy prawnej lub jej niezastosowanie, zastosowanie niewłaściwego porządku prawnego, np. prawa kantonalnego zamiast federalnego oraz niewłaściwe zastosowanie trafnej samej w sobie normy prawnej na skutek nieprawidłowej wykładni⁷⁹.

W zakresie stanu faktycznego sąd odwoławczy ma swobodę w jego badaniu i nie jest związany ustaleniami sądu pierwszej instancji.

Niewłaściwe ustalenie stanu faktycznego ma miejsce, gdy sąd opiera swoje orzeczenie na faktach, które nie są wykazane w jasny sposób na podstawie akt. Nie dotyczy to okoliczności, które są oczywiste lub znane sądowi z urzędu. Powszechnie uznane zasady doświadczenia stanowią jednak okoliczności natury prawnej. Niewłaściwe ustalenie stanu faktycznego ma zatem miejsce, gdy orzeczenie pomija ustalenie wynikające z akt lub je niewłaściwie stwierdza. Także nieprawidłowe zastosowanie zasady swobodnej oceny dowodów skutkuje nieprawidłowym ustaleniem stanu faktycznego⁸⁰. Inaczej niż w przypadku sądu rozpoznającego zażalenie, nie jest wymagana oczywiście nieprawidłowa ocena dowodów (w znaczeniu dowolności oceny). Ponadto nieprawidłowe ustalenie stanu faktycznego może wystąpić, gdy sąd nie przeprowadzi istotnych dla rozstrzygnięcia dowodów wskazanych we właściwym terminie przez strony, ponieważ uzna niesłusznie (na skutek przeoczenia lub mylnego zrozumienia twierdzenia stron) podlegającą udowodnieniu okoliczność za przyznaną.

---

⁷⁸ K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger, *Basler...*, s. 1780.

⁷⁹ M. Sterchi, [w:] *Berner Kommentar, Schweizerische Zivilprozessordnung*, t. 2..., s. 2886.

⁸⁰ M. Sterchi, [w:] *Berner Kommentar, Schweizerische Zivilprozessordnung*, t. 2..., s. 2888.

III.4.2. Powołanie nowych faktów i dowodów

III.4.2.1. Austria

W postępowaniu austriackim stosownie do treści § 482 ust. 1 austr. ZPO w ramach rozprawy przed sądem odwoławczym nie może być, z wyjątkiem roszczenia o zwrot kosztów postępowania odwoławczego, zgłaszane nowe roszczenie ani podnoszony nowy zarzut. Przepis § 482 ust. 2 austr. ZPO stanowi ponadto, że okoliczności faktyczne oraz dowody, które zgodnie z treścią wyroku i pozostałych akt postępowania nie wystąpiły w pierwszej instancji, mogą być zgłaszane przez strony tylko dla uzasadnienia lub obalenia podnoszonych zarzutów odwołania; tego rodzaju nowe twierdzenia mogą być uwzględnione tylko wtedy, gdy uprzednio zostały zakomunikowane stronie przeciwnej w piśmie odwoławczym lub w odpowiedzi na odwołanie (§ 468 austr. ZPO).

W postępowaniu w sprawach o stwierdzenie nieważności lub o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa nie stosuje się przepisów § 482 oraz § 483 Abs. 1, 2 i 4 austr. ZPO (por. § 483a ust. 2 austr. ZPO).

Z przytoczonego wyżej przepisu § 482 austr. ZPO wynika zakaz przedstawiania nowości (Neuerungsverbot) w postępowaniu odwoławczym, obejmujący z jednej strony zakaz przedstawiania nowych roszczeń i zarzutów, z drugiej zaś zakaz przedstawiania nowych faktów i dowodów. Wyjątki w pierwszym zakresie zachodzą tylko w określonych szczególnych rodzajach postępowań, natomiast w drugim są określone ogólnie „dla uzasadnienia lub obalenia podnoszonych zarzutów odwołania”.

Fakty i dowody, które dotyczą okoliczności branych pod uwagę przez sąd z urzędu w każdym czasie (jak np. przesłanki procesowe), nie podlegają zakazowi przedstawiania nowości. Zarzuty niezgodności z prawem oraz sprzeczności z aktami sprawy nie mieszczą się w pojęciu nowości. Przedmiotem badania prawnego może być zawsze tylko ustalony lub mimo odpowiednich wniosków niezbadany stan faktyczny. Przedstawienie nowych faktów i dowodów nie będzie bowiem pomocne w kwestii nieprawidłowości prawnej oceny dokonanej przez sąd pierwszej instancji.

Z kolei niezgodność z aktami sprawy może być tylko stwierdzona na podstawie akt⁸¹. W orzecznictwie wskazuje się, że możliwość przedstawiania nowości w celu uzasadnienia lub obalenia podnoszonych zarzutów odwołania nie może służyć wsparciu lub obaleniu wniosku co do meritum, lecz tylko takich twierdzeń, które dotyczą konkretnego zarzutu odwołania. Nowe dowody nie mogą być jednak przedstawiane w celu wsparcia zarzutu odwołania polegającego na nieprawidłowości ustaleń faktycznych i nieprawidłowej ocenie dowodów⁸².

Przesłanką uwzględnienia przedstawienia dopuszczalnych nowości jest ich zgłoszenie w odwołaniu lub w odpowiedzi na odwołanie. Wskazywane po raz pierwszy na rozprawie odwoławczej okoliczności i dowody nie są w każdym razie uwzględniane⁸³.

Zakazu nowości sąd przestrzega z urzędu i nie jest w tym zakresie wymagany zarzut strony. Nowe zapatrywania prawne strony nie naruszają zakazu nowości. Powinny być w takim wypadku oparte na dotychczasowych twierdzeniach co do faktów.

III.4.2.2. Niemcy

Kwestia przedstawiania spóźnionych i nowych, tudzież oddalonych twierdzeń i dowodów w niemieckim postępowaniu odwoławczym uregulowana jest w zasadniczym zakresie w przepisach § 530 i 531 niem. ZPO. Przepisy te mają na celu przyspieszenie postępowania, a wynikające z nich zagrożenie prekluzją spóźnionych twierdzeń i dowodów ma mobilizować strony do wczesnego i skoncentrowanego prezentowania argumentacji⁸⁴.

Przepis § 530 niem. ZPO stanowi, że jeżeli środki ataku i obrony⁸⁵ (Angriffs- oder Verteidigungsmittel) wbrew treści § 520 i 521 ust. 2 niem. ZPO nie zostaną

---

⁸¹ E. Kodek, [w:] *Kommentar zur ZPO...*, s. 1556, 1557.

⁸² Por. orzeczenie Trybunału Federalnego z 24 kwietnia 1986 r., 6 Ob 545/86, EFSIlg 52.214.

⁸³ Por. orzeczenie Trybunału Federalnego z 30 sierpnia 1972 r., 7 Ob 154/72, EvBl 1973/2, s. 15.

⁸⁴ W. Ball, [w:] *Kommentar zur Zivilprozessordnung...*, s. 1350.

⁸⁵ Przez środki obrony i ataku rozumie się wszelkie twierdzenia co do faktów, zarzuty materialne i procesowe, wnioski dowodowe, tudzież zarzuty co do tych wniosków.

przedstawione we właściwym czasie, to odpowiednio stosuje się przepis § 296 ust. 1 oraz ust. 4 niem. ZPO.

Przepisy § 296 ust. 1 oraz ust. 4 niem ZPO stanowią, że środki obrony i ataku, które zostały przedstawione po upływie określonego tu terminu, dopuszcza się tylko, gdy zgodnie ze swobodnym przekonaniem sądu ich dopuszczenie nie przeciągałoby załatwienia sprawy lub gdy strona wystarczająco usprawiedliwi opóźnienie. W przypadkach określonych w § 296 ust. 1 niem. ZPO należy na żądanie sądu uwiarygodnić podstawę usprawiedliwienia.

Celem przepisu § 530 niem ZPO jest wykluczenie środków ataku i obrony, które w sposób nieusprawiedliwiony zostały przedstawione dopiero po upływie określonych, obowiązujących w postępowaniu odwoławczym terminów, o ile ich dopuszczenie nie przedłuży załatwienia sprawy.

Z kolei przepis § 531 niem. ZPO odnosi się do oddalonych oraz nowych środków ataku i obrony. Zgodnie z ust. 1 tego przepisu środki obrony i ataku, które w pierwszej instancji zostały oddalone, pozostają wykluczone. Natomiast w myśl ust. 2 nowe środki ataku i obrony podlegają dopuszczeniu, jeżeli: dotyczą punktu widzenia, który został przez sąd pierwszej instancji w sposób widoczny przeoczony lub uznany za nieistotny; na skutek braków postępowania w pierwszej instancji nie zostały przedstawione; w pierwszej instancji nie zostały przedstawione w sposób niewynikający z niestaranności strony.

Sąd odwoławczy może zażądać uwiarygodnienia okoliczności, z których wynika dopuszczalność nowych środków ataku i obrony.

Przytoczony § 531 ust. 1 niem. ZPO reguluje w drugiej instancji prekluzję środków ataku i obrony, które zostały słusznie oddalone w pierwszej instancji jako spóźnione.

Z kolei § 531 ust. 2 niem. ZPO stanowi przesłanki wyjątkowej dopuszczalności nowych środków ataku i obrony w drugiej instancji, o których mowa w wyżej przytoczonym przepisie § 529 ust. 1 pkt 2 niem. ZPO, regulującym zakres kognicji sądu odwoławczego.

Na podstawie § 531 ust. 2 niem. ZPO nowe środki ataku i obrony są dopuszczalne, nawet jeśli ich dopuszczenie nie przedłużyłoby załatwienia sprawy, tylko wtedy, gdy

ich przedstawienie w pierwszej instancji nie nastąpiło z powodu okoliczności wynikających z działania sądu lub niezawinionych przez stronę.

Ma też zapobiegać nieprzedstawianiu przez strony w pierwszej instancji zagrożonych prekluzją środków ataku i obrony w celu ich przedstawienia w drugiej instancji jako wniesionych już we właściwym czasie, tzw. ucieczce w odwołanie (Flucht in die Berufung), która była możliwa przed nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego w 2002 r.

III.4.2.3. Szwajcaria

W Szwajcarii, zgodnie z brzmieniem art. 317 ust. 1 szwajc. ZPO nowe fakty i dowody mogą być jeszcze uwzględnione tylko, jeśli: a) zostały przedstawione bez zwłoki; oraz b) pomimo należytej staranności nie mogły zostać przedstawione już w pierwszej instancji.

Zgodnie zaś z art. 317 ust. 2 szwajc. ZPO zmiana powództwa jest dopuszczalna jeszcze tylko, jeśli: a) spełnione są przesłanki z art. 227 ust. 1 szwajc. ZPO; oraz b) ponadto opierają się na nowych faktach i dowodach.

W literaturze zwraca się uwagę, że uregulowanie dopuszczalności przedstawienia nowych faktów i dowodów stanowiło jedno z najbardziej kontrowersyjnych punktów prac nad szwajcarskim kodeksem postępowania cywilnego. Ostatecznie dla postępowania zarówno w pierwszej, jak i w drugiej instancji została przyjęta bardziej restrykcyjna propozycja. Proponowano bowiem na wstępie nieograniczoną dopuszczalność nowości w wyższej instancji, jednak końcowe rozwiązanie jest wypośrodkowaniem pomiędzy koncepcją bardzo rygorystyczną, ale uważaną za przestarzałą, a koncepcją nazbyt liberalną, która otwierałaby drogę dla niedbałych i przedłużających postępowania stron. Co do zasady postępowanie powinno być prowadzone bowiem przed pierwszą instancją, a postępowanie odwoławcze powinno służyć korekcie wadliwych orzeczeń pierwszej instancji, a nie nadrabianiu tego, co strony przeoczyły w pierwszej instancji. Postępowanie odwoławcze wiąże się

zarówno w odniesieniu do dopuszczalności nowych faktów i dowodów, jak i w kwestii zmiany powództwa z postępowaniem pierwszoinstancyjnym⁸⁶.

Przepis art. 317 ust. 1 szwajc. ZPO ogranicza jedynie możliwość przedstawiania nowych faktów oraz zgłaszania dowodów, a nie przedstawiania nowej kwalifikacji prawnej roszczeń dochodzonych pozwem lub nowych zarzutów, które można wyprowadzać jako skutki prawne z już znanego stanu faktycznego. W postępowaniu odwoławczym dopuszczalne są takie nowe fakty i dowody, które nie mogły być przedstawione w pierwszej instancji mimo zachowania należytej staranności.

Szwajcarski kodeks postępowania cywilnego przejmuje w postępowaniu odwoławczym stosowane w pierwszej instancji rozróżnienie na nowości właściwe (echte Noven; por. art. 229 szwajc. ZPO), które w przypadku postępowania odwoławczego oznaczają takie fakty, które nastąpiły dopiero po wydaniu orzeczenia w pierwszej instancji względnie po czasie, w którym strona przed wydaniem wyroku mogła ostatni raz zająć stanowisko, oraz na nowości niewłaściwe (unechte Noven), przez które rozumie się fakty, które nastąpiły przed momentem, w którym mogły zostać przedstawione po raz ostatni w pierwszej instancji, jak również dowody, które w tym czasie już istniały, ale z jakichś powodów nie zostały wtedy zgłoszone.

Wymogiem dopuszczenia nowości właściwych jest ich niezwłoczne przedstawienie. Natomiast w przypadku nowości niewłaściwych należy ponadto wykazać, że wcześniejsze ich przedstawienie nie było możliwe. Niezwłoczność oznacza, że przedstawienie nowości powinno nastąpić przy pierwszej okazji po powzięciu wiedzy o danym fakcie lub dowodzie. Z kolei niemożliwość powołania w pierwszej instancji jest oceniana przez pryzmat dochowania należytej staranności. Przesłanka ta podlega ocenie sądu odwoławczego na podstawie konkretnych okoliczności sprawy i dotychczasowego toku postępowania. Nowością niewłaściwą nie jest jednak okoliczność lub dowód, które były przedstawiane w pierwszej instancji, lecz nie zostały przez sąd pierwszej instancji dopuszczone. Taka decyzja sądu może być jednak kwestionowana w odwołaniu z uzasadnieniem, że odrzucenie opiera się na wadliwym ustaleniu stanu faktycznego, tudzież wadliwej ocenie istotności prawnej lub na wadliwym uznaniu sędziowskim.

---

⁸⁶ M. Sterchi, [w:] Berner Kommentar, *Schweizerische Zivilprozessordnung*, t. 2..., s. 2934.

Zmiana powództwa jest dopuszczalna w postępowaniu odwoławczym tylko, jeśli opiera się na nowych faktach lub dowodach. Poza tym muszą być spełnione przesłanki określone w art. 227 ust. 1 szwajc. ZPO, tzn. zmienione roszczenie powinno podlegać rozstrzygnięciu w tym samym rodzaju postępowania, a także roszczenie powinno wykazywać związek z dotychczasowym roszczeniem lub strona przeciwna powinna wyrazić na zmianę zgodę. Zmiana powództwa nie jest dopuszczalna w przypadku, gdy powód nie jest formalnie pokrzywdzony orzeczeniem pierwszej instancji. Podobnie wykluczone jest poprzez zmianę powództwa uchylene prawomocności orzeczenia, która już nastąpiła co do części przedmiotu sporu. Samo ograniczenie powództwa jest dopuszczalne w każdym czasie.

IV. Analiza kolizji występujących między zasadą dwuinstancyjności a oczekiwaniem od stron postępowania należytej staranności przy prowadzeniu swoich spraw sądowych

W badanych systemach dwuinstancyjność postępowania cywilnego nie jest zasadą wyrażoną normatywnie, w szczególności takiej gwarancji nie przewidują normy konstytucyjne. Dopuszczalność oraz zakres kontroli orzeczeń sądów pierwszej instancji określają przepisy rangi ustawowej, które w zakresie dostępu do apelacji przewidują pewne ograniczenia, w tym także w odniesieniu do możliwości przedstawiania stanowisk przez strony. Oczekiwanie od stron dochowania staranności w tym zakresie ma w istocie służyć usprawnieniu postępowania i realizować zasadę koncentracji materiału procesowego.

Jak wyżej już wskazano, w austriackim kodeksie postępowania cywilnego obowiązuje co do zasady zakaz przedstawiania nowości w postępowaniu odwoławczym, z wyjątkiem pewnych postępowań, tj. w sprawach małżeńskich, pracowniczych, nieprocesowych czy upadłościowych. Jest to szczególne rozwiązanie na tle analizowanych systemów, które wymaga od stron dochowania najdalej idącej staranności w przedstawieniu stanu faktycznego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Taki zakaz przedstawiania nowości w drugiej instancji nie jest jednak oceniany w orzecznictwie austriackiego Trybunału Konstytucyjnego jako naruszający gwarancje ochrony prawnej i państwa prawnego⁸⁷.

W systemie niemieckim możliwość prezentowania środków obrony i ataku, które zostały przedstawione po upływie określonego przepisami terminu, jest nieco szersza, także w postępowaniu odwoławczym. Dopuszcza się ją jednak tylko, gdy zgodnie ze swobodnym przekonaniem sądu ich dopuszczenie nie przeciągałoby załatwienia sprawy lub gdy strona wystarczająco usprawiedliwi opóźnienie. Wynika to z założenia, że odwołanie ma służyć przede wszystkim kontroli i usuwaniu uchybień,

---

⁸⁷ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 9 października 2014 r., G 95/2013, JFT_20141009_13G00095_00.

a nie stworzeniu pełnej drugiej instancji w zakresie ustaleń faktycznych. Tylko zatem w wypadku dochowania należytej staranności przez stronę w przedstawieniu okoliczności faktycznych w pierwszej instancji lub w przypadkach wynikających z działań sądu pierwszej instancji strona może przedstawiać nowości w postępowaniu odwoławczym. Jak wyżej wskazano, ma to zapobiegać wstrzymywaniu się przez strony z przedstawieniem zagrożonych w pierwszej instancji prekluzją środków ataku i obrony w celu podnoszenia w drugiej instancji.

Zbliżone do niemieckiego rozwiązanie w zakresie dopuszczalności nowości obowiązuje w Szwajcarii. Możliwość przedstawienia nowości tzw. niewłaściwych, tj. faktów, które nastąpiły przed momentem, w którym mogły zostać przedstawione po raz ostatni w pierwszej instancji, jak również dowodów, które w tym czasie już istniały, ale z jakichś powodów nie zostały wtedy zgłoszone, uzależniona jest od wykazania dochowania przez stronę należytej staranności w tym zakresie w pierwszej instancji. W toku prac legislacyjnych nad szwajcarskim kodeksem postępowania cywilnego uznano, że postępowanie cywilne powinno być prowadzone przed sądem pierwszej instancji, a postępowanie odwoławcze ma służyć korekcie wadliwych orzeczeń, a nie uzupełnieniu tego, co strony przeoczyły w pierwszej instancji⁸⁸.

---

⁸⁸ Por. Sprawozdanie Rady Federacyjnej z 28 czerwca 2006 r. do projektu szwajcarskiego kodeksu postępowania cywilnego – Botschaft zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO) vom 28. Juni 2006, „Bundesblatt” 2006, nr 37, s. 7375.

V. Omówienie uregulowań dostępu do apelacji w Austrii, Niemczech i Szwajcarii na tle regulacji polskich

W polskim postępowaniu cywilnym przyjęto model apelacji pełnej zmodyfikowanej (*cum beneficio novorum*). Strona, wnosząc apelację, nie musi opierać jej na wskazanych przez ustawę zarzutach, wyjątek stanowi postępowanie uproszczone, a ponadto w istocie każde naruszenie przepisów prawa materialnego oraz procesowego może stanowić podstawę do wniesienia apelacji. Dopuszczalne jest przy tym w postępowaniu odwoławczym, aczkolwiek z pewnymi ograniczeniami, przedstawienie nowych faktów i dowodów. Ustawodawca nie przewidział ograniczeń, jeżeli chodzi o dopuszczalność apelacji ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia czy charakter rozpoznawanej sprawy⁸⁹. Apelacja przysługuje od każdego wyroku sądu pierwszej instancji tak zwykłego, wstępnego, częściowego czy uzupełniającego, w tym także od postanowień sądu pierwszej instancji wydanych co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Apelacja jest środkiem dewolutywnym i suspensywnym. Sąd rozpoznający odwołanie orzeka na podstawie materiału zgromadzonego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym. Granice kognicji wyznaczają stosownie do brzmienia przepisu art. 378 § 1 k.p.c. granice apelacji, przy czym w granicach zaskarżenia sąd bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania. W orzecznictwie wskazuje się, że sąd nie jest związany przedstawionymi w apelacji zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego, z wyjątkiem uwzględnianej z urzędu nieważności postępowania⁹⁰.

W piśmiennictwie jako przesłanki dopuszczalności apelacji w polskim postępowaniu cywilnym wymienia się istnienie zaskarżonego orzeczenia, zaskarżalność danego orzeczenia apelacją, legitymację do jej wniesienia, interes we wniesieniu apelacji

---

⁸⁹ I. Biedroń, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, E. Marszałkowska-Krześ (red.), Legalis 2017, komentarz do art. 367 k.p.c.

⁹⁰ Por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55.

(*gravamen*), zachowanie terminu i przepisanej formy⁹¹. Przesłanki te są w istocie analogiczne do wymienianych w badanych systemach prawnych, a różnice w dostępie do środka odwoławczego wynikają z zakresu uregulowania poszczególnych przesłanek. Jeśli chodzi o cechę dewolutywności i suspensywności model polskiej apelacji odpowiada modelom odwołań w badanych systemach prawnych.

Przy porównaniu regulacji dostępu do środka zaskarżenia orzeczeń sądów pierwszej instancji w badanych systemach Austrii, Niemiec i Szwajcarii zwraca uwagę okoliczność, że mimo braku wynikającej z norm konstytucyjnych zasady zaskarżalności orzeczeń oraz dwuinstancyjności postępowania co do zasady przewiduje się możliwość zaskarżenia orzeczenia wydanego w pierwszej instancji w drodze zwykłego środka zaskarżenia. Różnice w dostępie występują w różnych aspektach ukształtowania tego środka odwoławczego, takich jak dopuszczalność z uwagi na wartość przedmiotu zaskarżenia czy zakres kognicji, w tym dopuszczalność przedstawiania w postępowaniu odwoławczym nowych faktów i dowodów.

Przede wszystkim dostrzegalne są ograniczenia w dostępie do odwołania z uwagi na wartość przedmiotu zaskarżenia lub sporu. Dotyczą one jednak kategorii spraw o mniejszej wartości, jak na przykład niedopuszczalność co do zasady odwołania w postępowaniu niemieckim w sprawach o wartości przedmiotu zaskarżenia poniżej 600 euro, czy też ograniczenie zakresu kognicji sądu drugiej instancji w postępowaniu austriackim w sprawach o wartości przedmiotu sporu do 2700 euro. Szczególne są na tym tle rozwiązania szwajcarskie, które w niektórych kategoriach spraw, jak na przykład w sprawach gospodarczych czy z zakresu własności intelektualnej, nie przewidują możliwości zaskarżenia orzeczenia do drugiej instancji kantonowej, lecz jedynie skargę do Sądu Federalnego. Z kolei dopuszczalność odwołania w sprawach majątkowych jest w postępowaniu szwajcarskim ograniczona tylko do spraw o wartości przedmiotu sporu co najmniej 10 000 franków, przy czym trzeba uwzględnić, że w pozostałych sprawach przysługuje zażalenie, w którym ograniczony jest jednak zakres kognicji sądu odwoławczego.

---

⁹¹ T. Wiśniewski, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, *Środki zaskarżenia*, J. Gudowski (red.), Warszawa 2013, s. 136.

W odniesieniu do ograniczeń w zakresie kognicji wypada przede wszystkim wskazać na odwołanie w postępowaniu austriackim, które jest jednoznacznie ograniczonym środkiem odwoławczym. Sąd odwoławczy jest co do zasady związany zarzutami odwołania. Obowiązuje też zakaz przedstawiania nowych roszczeń i zarzutów oraz zakaz przedstawiania nowych faktów i dowodów. Dodatkowe ograniczenie dotyczy wspomnianych spraw o przedmiocie sporu nieprzekraczającym 2700 euro, w których to sprawach wyrok może być zaskarżony tylko z powodu nieważności i z powodu leżącej u jego podstawy niewłaściwej oceny prawnej sprawy.

W postępowaniu niemieckim odwołanie w założeniu również nie stanowi obecnie pełnej drugiej instancji co do faktów, a ma raczej służyć kontroli i usuwaniu uchybień, aczkolwiek w piśmiennictwie wskazuje się, że w praktyce nadal możliwość badania podstawy faktycznej w drugiej instancji jest szeroka. Ustalenia faktyczne sądu pierwszej instancji zachowują zasadniczo wiążący charakter w postępowaniu odwoławczym. Nowe fakty i dowody są dopuszczalne, jeśli ich dopuszczenie nie przedłużyłoby załatwienia sprawy, tylko wtedy, gdy ich przedstawienie w pierwszej instancji nie nastąpiło z powodu okoliczności wynikających z działania sądu lub niezawinionych przez stronę.

W systemie szwajcarskim odwołanie jest co do zasady pełnym środkiem odwoławczym, w którym w istocie cały materiał procesowy postępowania w pierwszej instancji może podlegać badaniu w ramach wniosków stron przedstawionych sądowi wyższej instancji. Aczkolwiek nowe fakty i dowody mogą być uwzględnione tylko, jeśli zostały przedstawione bez zwłoki oraz, gdy pomimo należytej staranności nie mogły zostać przedstawione już w pierwszej instancji. Należy w tym miejscu dodać, że w sprawach o wartości przedmiotu sporu poniżej 10 000 franków, w których nie przysługuje odwołanie lecz zażalenie, zakres kognicji sądu odwoławczego jest bardziej ograniczony. W zakresie kontroli prawa każde jego nieprawidłowe zastosowanie może być kwestionowane, jednak w zakresie podstaw faktycznych zarzuty mogą dotyczyć tylko oczywiście nieprawidłowych ustaleń. Postępowanie zażaleniowe nie jest kontynuacją postępowania w pierwszej instancji, a sąd drugiej instancji jest związany zarzutami. Nie jest też możliwe przedstawianie nowych wniosków, twierdzeń co do faktów i dowodów.

Model polskiej apelacji pod względem zakresu kognicji jest zbliżony do modelu odwołania w postępowaniu szwajcarskim, a także niemieckim, natomiast rozwiązanie austriackie jest o wiele bardziej restrykcyjne. Należy mieć też jednak na uwadze, że w systemie szwajcarskim szerokie spektrum spraw jest rozpoznawanych w jednej instancji kantonalej, a w sprawach majątkowych o wartości sporu poniżej 10 000 franków zażalenie, które przysługuje od orzeczenia pierwszej instancji, stanowi ograniczony środek zaskarżenia. Z kolei w postępowaniu niemieckim w drobnych sprawach o wartości przedmiotu sporu poniżej 600 euro odwołanie co do zasady nie przysługuje i wymaga dopuszczenia przez sąd.

VI. Podsumowanie

Główna różnica między polskim systemem prawnym a systemami Austrii, Niemiec i Szwajcarii w zakresie uregulowań dostępu do apelacji jako zwykłego środka odwoławczego od orzeczeń sądów pierwszej instancji wynika z braku w przepisach rangi konstytucyjnej zasad dwuinstancyjności postępowania cywilnego oraz zaskarżalności orzeczeń. Umożliwia to bardziej elastyczne ukształtowanie systemu środków odwoławczych także w zakresie dostępu do apelacji i zakresu kognicji sądu odwoławczego oraz służy usprawnieniu postępowania odwoławczego. Wymaga jednak zaznaczenia, że mimo braku ograniczeń konstytucyjnych przepisy procedur cywilnych badanych krajów co do zasady nie wyłączają możliwości zaskarżenia szerszego spektrum orzeczeń sądów pierwszej instancji w drodze środka odwoławczego o charakterze apelacji, w tym wypadku odwołania. Ograniczenia w dostępie do odwołania dotyczą raczej spraw mniejszej wagi, jak jest to w przypadku niedopuszczalności odwołania w postępowaniu niemieckim w sprawach o wartości przedmiotu sporu poniżej 600 euro, czy w przypadku postępowania austriackiego, w którym w sprawach o wartości przedmiotu sporu poniżej 2700 euro zawężona jest kognicja sądu odwoławczego. Najbardziej restrykcyjne w tym zakresie są uregulowania szwajcarskiego postępowania cywilnego, które wyłączają dwuinstancyjność postępowania przed sądami kantonalnymi w tak istotnych kategoriach spraw jak np. sprawy gospodarcze czy z zakresu własności intelektualnej, natomiast w sprawach o wartości poniżej 10 000 franków przewidują jedynie zażalenie o ograniczonym zakresie kognicji.

Zakres kognicji sądów odwoławczych w analizowanych systemach jest w różny sposób uregulowany w zależności od przyjętego modelu odwołania jako ograniczonego środka odwoławczego, jak ma to miejsce w przypadku Austrii lub modelu pełnego z mniejszymi, jak w Szwajcarii lub większymi, jak w Niemczech ograniczeniami. Nie wyłącza to jednak konieczności dokonania kontroli instancyjnej orzeczenia, a wpływa przede wszystkim na sprawność działania sądu odwoławczego. Apelacja w polskim postępowaniu cywilnym również jest środkiem odwoławczym, w którym – mimo co do zasady pełnego charakteru tego środka –

występują ograniczenia kognicji związane z dopuszczalnością nowości, a w postępowaniu uproszczonym także między innymi w zakresie podstaw apelacji. Szersze ograniczenia dostępu do apelacji w postępowaniu uproszczonym zostały jednak uznane za niezgodne z Konstytucją RP. Zmiana uregulowań konstytucyjnych w kierunku ograniczenia konieczności zapewnienia dwuinstancyjności postępowania sądowego oraz liberalizacji prawa zaskarżalności orzeczeń w postępowaniu cywilnym pomogłaby w przyspieszeniu rozpoznawania apelacji. Wystarczające bowiem są w tym wypadku gwarancje procesowe przewidziane dla postępowania cywilnego w aktach prawa międzynarodowego takich jak Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych. *De lege lata* ewentualne możliwości modyfikacji granic kognicji sądu odwoławczego zależą od ocen Trybunału Konstytucyjnego.